

usos del temps i gestió comunitaria

La Hidra Cooperativa

usos del temps i gestió comunitaria

La Hidra Cooperativa

Ajuntament
de Barcelona

Col·lecció Dossiers del Temps
«Usos del temps i gestió comunitària:
el paper de les comunitats en el context de crisi»

© de l'edició: Ajuntament de Barcelona

Autors

Rubén Martínez
Nuria Alabao
Mauro Castro
Jaime Palomera
La Hidra Cooperativa

Direcció científica

Elena Sintes Pascual

Traducció i correcció

Gemma Salvà Santanachs

Traducció a l'anglès

Debbie Smirthwaite

Disseny gràfic

Angel Uzkiano

Imatges

Can Batlló: <https://canbatllo.wordpress.com>

La Borda: <http://www.laborda.coop>

Ateneu Popular 9 Barris: www.ateneu9b.net

Edició i coordinació de la col·lecció

Ajuntament de Barcelona

Gerència de Presidència i Economia

Direcció de Serveis d'Economia Cooperativa, Social, Solidària i Consum

Programa de Temps i Economia de les Cures

Impressió i producció

Imatge i Serveis Editorials municipals

Data:

ISSN: 2013-4142

Dipòsit legal:

www.bcn.cat/usosdeltemps

Aquest treball està subjecte a una llicència
Creative Commons d'Atribució No Comercial 4.0
Internacional: [<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>](http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Presentació

Tot i que les pràctiques de gestió comunitària han estat presents al llarg de la història, en els darrers anys s'ha produït un augment de les experiències de gestió col·lectiva. Què ha motivat aquesta expansió? Quines pràctiques comunitàries de gestió del temps hi ha? Quina forma prenen i com interactuen amb l'Administració? Quin rol ha d'assumir l'Ajuntament davant aquest tipus d'organitzacions?

Aquest volum de la col·lecció Dossiers del Temps, elaborat per La Hidra Cooperativa, estudia la relació existent entre els usos del temps i la gestió comunitària a la nostra ciutat i, en particular, el paper de les comunitats en el context de crisi econòmica. Primerament planteja, entre altres qüestions, si les persones poden subsistir i reforçar la seva qualitat de vida cooperant i compartint, sense necessitat d'assumir com a model organitzatiu el mercat hegemònic, i quines són aquestes pràctiques i com funcionen, per després analitzar-ne algunes i il·lustrar-les amb exemples de cooperatives ciutadanes; concretament, les xarxes d'intercanvi comunitari, el consum col·laboratiu i les economies comunitàries, i la gestió ciutadana i comunitària d'equipaments. Finalment, formula diverses recomanacions adreçades a orientar la política pública de suport a la gestió comunitària.

La col·lecció Dossiers del Temps de l'Ajuntament de Barcelona té com a objectiu sensibilitzar i dinamitzar el debat sobre els paradigmes del temps a la ciutat i al món local. Mitjançant una sèrie de volums monogràfics analitza qüestions rellevants sobre l'organització del temps en el viure quotidià, amb la voluntat d'oferir nous horitzons en la millora de la qualitat de vida i el benestar de les persones.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	7
2. CONTEXT, OBJECTIU I METODOLOGIA	11
2.1. Pràctiques d'innovació social	13
2.1.1. De la innovació a la innovació social	13
2.1.2. Innovació i emprenedoria social	13
2.2. Innovació social col·lectiva: els béns comuns	14
2.3. Objectiu de l'estudi i metodologia	17
2.3.1. Tipus de gestió comunitària	17
2.3.2. Casos d'estudi	18
2.3.3. Anàlisi dels casos d'estudi	18
3. XARXES D'INTERCANVI COMUNITARI	21
3.1. Què és l'intercanvi comunitari?	21
3.1.1. Xarxes i mercats d'intercanvi de béns	22
3.1.2. Xarxes d'intercanvi de coneixements	23
3.1.3. Monedes socials i complementàries	23
3.2. Cas d'estudi: els bancs de temps a Barcelona	24
Descripció	
Model organitzatiu i recursos emprats	
Productes i serveis	
Relació amb els usuaris/consumidors/associats	
Relació amb l'Administració pública	
Externalitats positives	
Sostenibilitat i reptes de futur	
Conclusions	
4. CONSUM COL·LABORATIU I ECONOMIES COMUNITÀRIES	33
4.1. Què és el consum col·laboratiu?	33
4.2. Cas d'estudi: cooperativa La Borda	38
Descripció	
Model organitzatiu i recursos emprats	
Productes i serveis	
Relació amb els usuaris/consumidors/associats	
Relació amb l'Administració pública	
Externalitats positives	
Sostenibilitat i reptes de futur	
Conclusions	
5. GESTIÓ CIUTADANA I COMUNITÀRIA D'EQUIPAMENTS	47
5.1. Què és la gestió ciutadana d'equipaments?	47

5.2. Gestió comunitària d'equipaments	49
5.3. Cas d'estudi I: Can Batlló	50
Descripció	
Model organitzatiu i recursos emprats	
Productes i serveis	
Relació amb els usuaris/consumidors/associats	
Relació amb l'Administració pública	
Externalitats positives	
Sostenibilitat i reptes de futur	
Conclusions	
5.4. Cas d'estudi II: Ateneu Popular 9 Barris	57
Descripció	
Model organitzatiu i recursos emprats	
Productes i serveis	
Relació amb els usuaris/consumidors/associats	
Relació amb l'Administració pública	
Externalitats positives	
Sostenibilitat i reptes de futur	
Conclusions	
6. CONCLUSIONS	67
6.1. Propostes generals	69
6.2. Propostes específiques	71
6.2.1. Xarxes d'intercanvi comunitari	71
6.2.2. Consum col·laboratiu i economies comunitàries	73
6.2.3. Sistemes de gestió ciutadana i comunitària	76
7. LLISTAT DE PERSONES ENTREVISTADES	79
8. BIBLIOGRAFIA	81

1. INTRODUCCIÓ

Aquest dossier se centra en el paper que està adquirint la gestió comunitària davant els efectes de la crisi i en els usos socials del temps derivats d'aquestes pràctiques de col·lectivització. A títol introductori, hi ha tres premisses que ens poden ajudar a situar les idees principals que vertebraran aquesta publicació. Totes tres marquen l'actual canvi d'època i afecten, tant l'àmbit del govern local, com les formes d'organització de les comunitats.

En primer lloc, l'estudi posa el **focus d'atenció en els béns comuns**. Aquest concepte ha despertat força interès i reconeixement en l'àmbit de l'activisme social i en l'esfera acadèmica a causa de l'increment de les pràctiques col·lectives que busquen donar respostes a problemes comuns i que no estan centralitzades per l'Administració pública. Els béns comuns poden ser recursos naturals (bosc, aqüífers, bancs de pesca), recursos urbans (horts urbans, equipaments, infraestructures tecnològiques), o recursos immaterials (codi programari, arxius d'imatges o textos). La condició per poder considerar aquests recursos com a béns comuns és que siguin gestionats comunitàriament d'acord amb uns principis democràtics. Aquestes pràctiques de base ciutadana, de les quals ens farem ressò més endavant, han esdevingut una eina fonamental per intentar donar una solució a problemes socials nous o recurrents. Les reaccions col·lectives al context de crisi han comportat el sorgiment de nous vincles comunitaris —o la potenciació d'altres ja existents— que afavoreixen la gestió dels recursos necessaris per al sosteniment de la vida. Aquestes pràctiques de gestió col·lectiva responen a demandes socials que ni el mercat hegemònic ni l'Estat existent han sabut escometre, i es produeixen en àrees diverses com a resposta a necessitats bàsiques i vies alternatives per garantir l'accés a subministraments (energia i aigua), gestionar esdeveniments culturals i socials, trobar noves formes d'accés a l'habitatge, o com a models per administrar l'espai públic o infraestructures comunitàries (urbanes, telemàtiques, rurals) amb accés públic.

En segon lloc, creiem que cal posar **èmfasi en els reptes que comporta desenvolupar formes de govern col·lectiu per part de comunitats socials o, dit d'una altra manera, en els reptes polítics que hi ha darrere d'aquestes pràctiques de gestió comunitària**. Les pràctiques de cooperació i de gestió comunitària en la producció i el manteniment de béns comuns a les nostres ciutats estan cada vegada més esteses entre la ciutadania, fet que comporta canvis en les formes de gestió del temps i en els models de governança comunitària dels recursos. Si aquesta inversió social es produeix d'acord amb uns principis democràtics determinats i unes formes de gestió col·lectivitzades, aleshores podem parlar de béns comuns i, en el context metropolità, de béns comuns urbans. Així doncs, per «béns comuns» no entenem un recurs ni una cosa que és «naturalment» comuna o que es

Parlar de béns comuns vol dir parlar de govern i de propietat col·lectiva, així com de l'aplicació pràctica dels principis de democràcia directa.

produeix en qualsevol esquema de relació col·laborativa. D'una banda, quan parlem de béns comuns, al·ludim a un recurs, però alhora a les normes que en regulen l'ús i, sens dubte, a la comunitat activa que a la pràctica produeix aquestes

normes i a la força de treball necessària per mantenir el recurs i la seva governança. No hi ha res «natural» en l'estatut comú d'aquest tipus de béns; es tracta, més aviat, de recursos gestionats per institucions socials dinàmiques. D'altra banda, parlar de béns comuns no vol dir parlar d'una mera gestió o col·laboració entre individus, ni d'un col·lectiu social que busca una finalitat o una solució comuna. Parlar de béns comuns vol dir parlar de govern i de propietat col·lectiva, així com de l'aplicació pràctica dels principis de democràcia directa.

Finalment, com a tercera i darrera premissa considerem que, en un context de retallades socials i de disminució de la capacitat inversora, juntament amb la necessitat de donar una resposta pública a les noves demandes socials, **cal reinventar les administracions locals i, en general, allò públic, a fi i efecte de compondre un nou escenari, tan incert com esperançador**.

És davant d'aquesta nova realitat que la manca de recursos de les administracions públiques (ja siguin recursos materials, organitzacionals o creatius) condueix a trobar altres vies a través de la coresponsabilització de la ciutadania i del teixit associatiu. Per tant, si la resposta a aquest dèficit és la **gestió comunitària de recursos, això també ha de suposar una reinvençió d'allò públic, i alhora accentua la necessitat que les administracions locals puguin innovar en les seves formes d'intervenció i de regulació**.

Amb relació a aquest canvi de paradigma, Serge Guérin parla del pas de l'Estat providència a l'Estat acompanyant (Guérin, 2010), mentre que Joan Subirats parla de la democràcia del comú (Subirats, 2014), des de la qual s'entén que s'han de poder garantir els serveis públics i l'esfera pública sense que aquests espais s'entenguin com a sinònim de l'acció dels organismes publicoestatals. Altres autors parlen del concepte d'Estat *partner*, en què l'Estat té un paper redistributiu, però no centralista ni patrimonialitzador, i es basa en una governança relacional orientada a garantir el manteniment dels drets socials per a tota la població (Bauwens, 2012). També, des d'altres tendències polítiques torna la demanda d'un Estat mínim des d'una perspectiva anarco-capitalista. Aquesta forma d'entendre l'Estat redueix el seu paper social i defensa el seu paper coactiu, alhora que enforteix l'àmbit de la provisió

privada de serveis (Nozick, 1974). Totes aquestes perspectives porten a un debat ampli envers la relació entre les esferes publicoestatals, privades mercantils i comunitàries. Aquestes diferents mirades sobre el paper d'allò públic plantegen una pregunta gens fàcil de respondre d'una manera immediata: **la centralitat dels béns comuns com a resposta a la crisi, ¿és una via per solucionar temporalment les fallides estructurals d'un sistema que ha produït desigualtats, o bé és la porta cap a un nou sistema més igualitari?** Aquest debat, format per elements més generals i abstractes i per pràctiques més concretes i palpables, no el podem resoldre aquí, ni tan sols el podem situar d'una manera òptima en tota la seva complexitat. El que sí podem fer és cosir algunes de les costures que hi ha en la relació entre mercats i que es basen en la col·laboració, en pràctiques municipals que integren comunitats d'usos del temps, i en processos de gestió comunitària d'equipaments i de recursos col·lectius. És des d'aquí des d'on podem situar propostes per a una agenda de polítiques públiques locals que esperem que continuin el germen d'una nova manera d'entendre el paper d'allò públic.

Aquests tres elements —els béns comuns com a factor central en el canvi d'època, el repte polític que hi ha darrere la gestió comunitària, i el consegüent redisseny d'allò públic— suposen canvis en l'organització social i en la gestió del temps de la vida quotidiana. Els usos socials dels temps són un tema cabdal i observarem que són una conseqüència contínua de l'experimentació amb formes alternatives —encara que minoritàries— de producció, gestió, provisió o distribució de recursos sota dinàmiques de col·lectivització. Aquí creixen les **formes de valorització comunitària del temps (com succeeix en els bancs de temps) que desmercantilitzen tasques i serveis i que, alhora, dissolen la divisió dels temps per a la producció i dels temps per a la reproducció social.** Les transformacions actuals en el marc postfordista han implicat la flexibilització de les jornades i de les estructures laborals; és a dir, dels temps i dels espais en els quals s'organitza el treball. Mentre que en el context tradicional de la ciutat moderna, el temps es dividia d'acord amb el temps de treball i el temps d'oci, actualment, el que és considerat en termes de moment de treball o de «temps productiu» ha mutat radicalment, la qual cosa ens obliga, de fet, a pensar en noves categories que desborden el que fins ara s'havia entès com a jornada laboral *versus* temps d'oci, i que condicionen el funcionament i el paper de l'Estat i del govern local. Les persones que integren aquestes experiències de gestió comunitària dediquen un temps, fins ara tipificat institucionalment com a temps «no productiu», a incrementar el benestar social i la qualitat de vida comunitària. Es tracta, doncs, **d'invertir temps en pràctiques col·lectives com a aposta política, i d'invertir l'estatus «improductiu» que s'atorgava a una franja del nostre temps.** Aquesta doble inversió permet assajar formes de distribució democràtica de les tasques que sostenen la base sobre la qual convivim.

En resum, aquesta recerca es planteja **analitzar institucions de base comunitària que, donant una resposta a la crisi o basant-se en pràctiques mutualistes preexistents, organitzen el temps i les tasques de producció de maneres alternatives a les hegemòniques.** En practicar aquestes formes d'organització, s'uneixen la solidaritat, l'apoderament polític i l'ús sostenible dels recursos urbans per produir respostes creatives als efectes i reptes de la crisi sistèmica actual. Per analitzar aquestes pràctiques, primer presentem un marc teòric que ens permet perfilar d'una manera més acu-

rada els conceptes principals, seguit d'una proposta metodològica. Després d'analitzar alguns casos d'estudi, formulem un conjunt de propostes amb la finalitat de contribuir al foment de les pràctiques cooperatives en les diferents àrees que conformen el context urbà.

2. CONTEXT, OBJECTIU I METODOLOGIA

Abans de situar el context de la gestió comunitària, és important que determinem l'expressió concreta que adopta la crisi al nostre entorn immediat. Els impactes de la crisi econòmica a Barcelona són significatius pel que fa a la desocupació, la pobresa i les desigualtats socioespacials. A causa d'una estructura econòmica molt internacional i diversificada, aquests impactes són menys notables que a la resta de l'estat espanyol. No obstant això, malgrat que aquesta singularitat ha contribuït a atenuar els efectes de la crisi a la ciutat, actualment comencen a aparèixer alguns signes d'esgotament. La ciutat cada vegada és més vulnerable, d'acord amb els indicadors que veurem a continuació.

A mesura que avançava l'etapa democràtica, Barcelona es va anar consolidant com una ciutat de classes mitjanes, amb un percentatge més elevat de classes mitjanes-baixes.¹ Durant els darrers anys, el pes d'aquest estrat en el conjunt de la població ha minvat: entre el 2007 i el 2013, la població situada en els barris de rendes mitjanes ha passat de ser el grup àmpliament majoritari (58,6 % de la població), a ser-ho només per un marge escàs (44,3 % dels residents). Es tracta d'un pes semblant al que havia assolit el 2012, però amb el matís que s'ha accentuat el desequilibri entre els dos extrems, perquè les rendes baixes han augmentat. Aquest increment de les desigualtats té una expressió espacial molt clara. Entre el 2007 i el 2013, aquest segment ha passat de tenir el 21,7 % de la població al 41,8 %, prenent espai a les rendes mitjanes que, al seu torn, han captat part de la població de rendes altes. Si observem l'índex de renda familiar disponible per càpita per districtes, veurem que en el període 2007-2013 han augmentat les diferències entre els districtes

¹ Les dades que s'indiquen a continuació s'han extret de <<http://barcelonaeconomia.bcn.cat>>.

amb una composició socioeconòmica històricament diferenciada, com és el cas de Nou Barris, que va disminuir del 70,8 (2007) al 56,2 (2013), mentre que Sarrià-Sant Gervasi va augmentar del 178,7 (2007) al 186,7 (2013). Aquest augment de les diferències de renda i de les desigualtats s'està produint a escala global. Entitats com ara Càritas,² l'Institut Nacional d'Estadística (INE), l'Idescat,³ l'Organització de Cooperació i Desenvolupament Econòmic (OCDE),⁴ i l'Eurostat⁵ afirmen que hi ha més milionaris i que la riquesa tendeix a concentrar-se, però que alhora també hi ha més famílies en risc o en situació de pobresa.

Més enllà de les dades i de l'augment de les desigualtats, la crisi actual també és fruit de l'esgotament d'un model urbà que, en especial en algunes parts de la ciutat, va donar prioritat a l'atracció de fluxos de capital seguint una lògica

...la crisi actual també és fruit de l'esgotament d'un model urbà que va donar prioritat a l'atracció de fluxos de capital seguint una lògica de producció de renda monopolista sobre el territori.

de producció de renda monopolista sobre el territori (Harvey, 2007). És aquí on la crisi econòmica també s'articula amb una crisi de model de ciutat i de model de governança, i produeix la necessitat d'innovar en les formes de gestionar el territori, les infraestructures i el propi temps productiu. Des de les polítiques públiques també s'ha estat

molt conscient d'aquesta necessitat d'innovar, però no des del vessant que semblava més consolidat (la innovació tecnològica), sinó des d'una esfera ampla que s'ha anat fent important segons avançava la crisi: la innovació social.

Tant explícitament com tàcitament, entendre les pràctiques de base social com a «solucions innovadores que donen resposta a problemes que Estat i mercat no saben com gestionar» és un discurs que ha adquirit molta força en l'agenda pública. És aquest enfocament el que majoritàriament s'entén com a innovació social i forma part de nous plans d'intervenció pública en l'àmbit social. Si bé aquesta manera d'entendre les respostes de base ciutadana és una manera d'entendre l'acció col·lectiva, és un enfocament que presenta diversos problemes d'encaix amb els béns comuns.

Tot seguit veurem que, si bé tant en el marc de la innovació social com en el dels béns comuns, es parteix d'observar pràctiques ciutadanes que involucren col·lectius que volen resoldre necessitats socials, les premisses, els objectius i les formes d'anàlisi d'aquests fenòmens són diferents. I són aquestes mirades diferents les que volem exposar a continuació, començant per la innovació social, seguint pels béns comuns, i fixant-nos en un cas rellevant de Barcelona: Can Batlló. Una vegada exposat aquest marc teòric, situarem la metodologia d'aquesta recerca i els passos següents.

² VII Informe sobre exclusión y desarrollo social en España, Fundación FOESSA (2014).

³ Indicadors de distribució personal de la renda i de risc de pobresa: <www.idescat.cat>.

⁴ *Panorama de la Sociedad 2014. Resultados Clave: ESPAÑA. La crisis y sus consecuencias*, OCDE (2014).

⁵ Índex de Gini: <<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=tessi190>>.

2.1. Pràctiques d'innovació social

2.1.1. De la innovació a la innovació social

Durant l'última dècada i mitja, la innovació s'ha anat situant com un concepte central en les polítiques de foment del desenvolupament econòmic. La carrera per aplicar els recursos i dissenyar els protocols necessaris per poder competir en l'economia basada en el coneixement ha marcat l'agenda europea, que ha atorgat als processos d'innovació un paper central. Des que a principis de l'any 2000 la innovació es va designar per primera vegada com una línia estratègica en el Consell Europeu extraordinari de Lisboa,⁶ i es va relacionar amb «la importància creixent de les tecnologies de la informació i la comunicació en les esferes professionals i privades», aquest concepte ha tingut una forta presència en les polítiques europees de foment de l'ocupació, en els discursos relatius al «desenvolupament sostenible», o en els programes públics que busquen incidir en el «desenvolupament social», i cada vegada han anat ampliant més el seu marc d'acció i el seu significat.

Com a conseqüència d'això, la Comissió Europea ha instat els diferents estats membres a engegar plans de foment de la innovació —a escala local, regional o estatal— mitjançant diverses directrius. Aquest concepte, que prové de la literatura econòmica, concretament de l'obra de Schumpeter, ha passat a representar un marc d'acció cada vegada més complex que s'ha anat ressignificant per tal d'incloure en la seva definició processos extraeconòmics, com ara pràctiques socials de caràcter voluntari o processos de cooperació ciutadana nascuts al marge del mercat (bancs de temps, guarderies cooperatives, serveis voluntaris d'assistència, atenció i formació per a segments socials exclosos i centres socials, entre d'altres).

2.1.2. Innovació i empenedoria social

Si bé ens trobem amb un concepte que no respon a una sola definició, la percepció més estesa d'innovació social fa referència a processos socials i pràctiques cooperatives, amb un marcat caràcter de servei públic, que milloren o fan més eficients solucions anteriors a problemes o demandes socials. En molts casos, la innovació social s'expressa des de la lògica schumpeteriana, segons la qual un subjecte econòmic (emprenedor) dissenya, produeix i condueix al mercat noves idees, serveis o processos i inaugura un nou paradigma econòmic (innovació).

La Comissió Europea, per exemple, defensa la definició formulada a l'*Open Book of Social Innovation* (Murray *et al.*, 2010), que descriu la innovació social com a «noves idees (productes, serveis i models) que satisfan les necessitats socials (amb més eficàcia que les alternatives) i que, al seu torn, creen noves relacions socials o col·laboracions (Comissió Europea, 2010:9). En aquest tipus de documents i en els programes de foment de la innovació social de la

⁶ A *El Consejo Europeo extraordinario de Lisboa: hacia la Europa de la innovación y el conocimiento* (març del 2000) es resumeixen les idees principals del Consell de Lisboa: <http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/general_framework/c10241_es.htm>.

Comissió Europea, podem veure l'èmfasi que es posa en la figura de l'emprenedor social i en la capacitat de la innovació social per resoldre demandes socials a la vegada que es produeixen noves economies de mercat. D'acord amb les idees de Schumpeter, observem que el procés parteix d'un emprenedor que dissenya, produeix i condueix al mercat noves idees, serveis o processos amb valor social, a la vegada que inaugura un nou paradigma econòmic (Mulgan, 2006; Leadbeater, 1997). Des d'aquesta perspectiva s'entén que les innovacions socials són conduïdes per subjectes econòmics individuals que actuen sobre problemes socials col·lectius concrets. Es tracta d'un procés que, s'assegura, pot permetre deixar enrere períodes de crisi i inaugurar nous cicles socioeconòmics. Segons aquest enfocament, la idea bàsica és que, si l'Estat ja no pot respondre a les múltiples demandes socials que es generen, la societat mateix s'ha d'autoorganitzar per resoldre-les.

Aquesta aproximació al concepte ens permet anticipar que la innovació social incideix en diversos debats on les aliances, les competències i les tensions entre mercat, Estat i societat civil són objecte d'anàlisi. Els canvis en els processos de governança, l'emergència de nous partenariats publicoprivats, el foment d'empreses que presten serveis socials, o les pràctiques de gestió ciutadana en contextos locals, formen part de l'imaginari dels diferents enfocaments de la innovació social. El problema és que, en la versió més freqüent de la innovació social, es normalitza la necessitat de gestionar individualment els riscos (o de deixar pas a l'acció dels emprenedors per resoldre'ls), s'esborra el debat sobre la necessitat d'una intervenció pública en els efectes estructurals de la crisi, i les desigualtats i la manca de recursos de les capes de població més vulnerables queden en un segon pla. La innovació social sembla un discurs de com respondre a la crisi que eludeix el debat sobre noves formes de democràcia o vies per garantir la justícia social des de les institucions públiques.

2.2. Innovació social col·lectiva: els béns comuns

En els últims temps, en paral·lel a l'ús del concepte d'innovació social, s'ha produït un creixent interès en la gestió col·lectiva de recursos i en les pràctiques ciutadanes, les quals, en el context de crisi actual, busquen respostes comunaltzades a les demandes socials. Es tracta d'estratègies institucionals de base social que històricament ja s'havien definit com a *commons* o béns comuns. Des de la literatura dels béns comuns, les pràctiques de gestió ciutadana, més enllà d'entendre's com un resultat o un producte amb un valor social, es consideren un procés dinàmic que pot dur a apoderar la col·lectivitat practicant de la gestió democràtica de recursos. Encara que, sovint, el terme s'ha associat a èpoques passades, la vella noció de l'aprofitament en règim comunal de certs recursos naturals ha tornat a despertar l'interès en els últims temps, de manera que ha emergit com un nou enfocament investigat des de diferents disciplines acadèmiques i adoptat pels moviments socials.

Des del punt de vista acadèmic, l'interès sobre els béns comuns ha augmentat significativament a partir dels treballs d'Elinor Ostrom (Ostrom, 1990), poli-

tòloga nord-americana guardonada amb el premi Nobel d'Economia l'any 2009. Ostrom va demostrar amb les seves recerques basades en anàlisis empíriques que determinats recursos naturals poden ser gestionats eficaçment per una comunitat local sense haver de recórrer a la seva mercantilització ni al control estatal. D'aquesta manera, Ostrom responia a la teoria popularitzada per Garret Hardin, coneguda com a «tragèdia dels comuns» (Hardin, 1968), que assegurava que els recursos oberts (*open access resources*) tendien a l'erosió o a la desaparició a causa de la sobreexplotació provocada per l'acció dels individus. Hardin imaginava una realitat social on els subjectes ens guiem per la maximització dels nostres propis beneficis i no som capaços de produir sistemes comunals de govern. Per a Hardin, l'única solució possible a aquesta incapacitat col·lectiva per gestionar els recursos era l'autoritat d'un agent que governés per sobre dels individus i que dictaminés les regles per gestionar-los adequadament. Podia tractar-se d'un agent privat, del mercat, o d'un agent públic, l'Estat.

Si bé en el seu article, *The Tragedy of the Commons*, Hardin es referia a problemes d'escala planetària (com ara la desforestació, el manteniment dels fons marins i la sobrepoblació, entre d'altres), la metàfora que va fer servir per il·lustrar aquesta situació va ser la d'un recurs natural d'escala molt més petita: un camp de pastura que acabava erosionat per culpa de l'acció descoordinada dels pastors. A partir d'aquest exemple, i del que es pot inferir de les conclusions, el gran problema de Hardin era la seva impossibilitat per imaginar uns models de gestió de l'accés, l'ús i l'explotació dels recursos comuns que no passessin per la forma d'Estat o de mercat. La solució que va plantejar Elinor Ostrom no va ser una altra que fixar-se en la realitat empírica, en els sistemes comunals de gestió de certs recursos naturals, com ara les muntanyes comunals o les preses d'aigua i els aqüífers gestionats comunitàriament.

A partir d'aquestes pràctiques, Ostrom va formular una sèrie de principis de gestió, un conjunt de paràmetres que permetessin construir institucions de gestió de recursos naturals en escales micro i meso. Aquests **principis de disseny d'institucions comunals** són:

1. Límits clarament definits amb exclusió efectiva de terceres parts no involucrades.
2. Regles d'ús i gaudi dels recursos comuns adaptades a les condicions locals.
3. Acords col·lectius que permetin als usuaris participar en els processos de decisió.
4. Un control efectiu per part de controladors que formin part de la comunitat o als quals la comunitat els pugui demanar responsabilitats.
5. Una escala progressiva de sancions per als usuaris que no respectin les regles de la comunitat.
6. Mecanismes de resolució de conflictes que siguin barats i de fàcil accés.

7. Autogestió de la comunitat, reconeguda per les autoritats d'instàncies superiors.
8. En el cas de grans recursos comuns, organització en diversos nivells amb petites comunitats locals de base.

Veiem que qüestions com ara la del principi de subsidiarietat —és a dir, que la comunitat sigui considerada l'agent que viu més de prop possibles problemes i que, per tant, és el més adequat per resoldre'ls— són un patró conatural als principis que Ostrom va definir. També cal destacar la importància d'adaptar aquests mecanismes a cada realitat territorial, social i cultural concreta, i d'entendre la complexitat que pot produir la interrelació entre diferents escales (micro, meso, macro). Aquesta materialitat present en el conjunt d'interaccions comunitàries és la que determinarà, en cada cas, el tipus d'institució resultant.

Aquests principis poden variar, sobretot en funció de si parlem d'un recurs natural o no. En aquest sentit, investigadores com Charlotte Hess i Ostrom (Ostrom i Hess, 2007) distingeixen entre els *traditional commons*, que estan típicament relacionats amb els recursos naturals —com ara bancs de pesca, boscos, zones de pastura, etc.— i els *new commons*, com per exemple els recursos col·lectius relacionats amb el coneixement. La irrupció d'internet està tenint importants conseqüències en la producció, distribució i consum de la informació i del coneixement: ha augmentat, en especial, la capacitat de producció i transformació, accelerant la velocitat de distribució i reduint els costos d'accés per a una gran part de la població. És segurament en aquest àmbit, el dels béns comuns digitals, on el discurs, el disseny institucional i les pràctiques concretes amb relació als béns comuns del segle XXI han experimentat un desenvolupament més significatiu.⁷

L'emergència dels *commons* no es pot atribuir simplement a uns acadèmics determinats ni a uns grups activistes que actuen a la xarxa. També és fruit del context històric i social en què estem immersos. A l'ombra de la crisi sistèmica i política actual, el comú apareix com una noció central per pensar l'acció política avui i qüestionar un binomi en crisi (públic/privat i Estat/mercat) i els seus actors principals per atorgar un protagonisme renovat a les diferents col·lectivitats. Els béns comuns, més enllà de ser considerats simplement com uns recursos (programari, l'aigua, l'espai públic, etc.) amb unes característiques concretes (rivalitat en el consum i no excloents en l'accés), són alhora una comunitat activa que els gestiona d'acord amb unes normes compartides.

Quan parlem de béns comuns, parlem de recursos gestionats comunitàriament que generen uns beneficis col·lectius; de processos de gestió, control i regulació de recursos que descansen sobre uns principis de justícia social. A partir d'aquesta definició més àmplia, cal tenir en compte —com ens demostra el treball d'Ostrom— que els béns comuns, més que ser fruit de teories

⁷ Hi ha força literatura sobre béns comuns digitals, però molt poc treball empíric, en especial en el context català. Una bona aportació la podem trobar a *Procomún digital y cultura libre ¿hacia un cambio de época?*, <<http://www.icariaeditorial.com/libros.php?id=1520>>, basat en casos d'estudi del nostre context immediat. Aquest mateix grup de recerca ha treballat a fons el marc d'anàlisi dels comuns digitals en diferents articles i publicacions, recopilats a <<http://igopnet.cc/es/publicaciones/>>.

abstractes, provenen de pràctiques i experiències que es produeixen quotidianament en àmbits d'interacció social. Els béns comuns i les comunitats són definicions contextuals que només es poden comprendre d'una forma particular segons la manera com es desenvolupen en processos socials vius.⁸

2.3 Objectiu de l'estudi i metodologia

¿Poden les persones tractar de subsistir i de reforçar la seva qualitat de vida cooperant i compartint, sense que hagin d'assumir com a model organitzatiu el mercat hegemònic? ¿Quines són aquestes pràctiques i com funcionen? A grans trets, aquestes són les preguntes que intentarem resoldre en aquest estudi.

Per fer front a aquestes qüestions, hem volgut diferenciar els diferents àmbits en què s'emmarquen les pràctiques cooperatives ciutadanes: a) xarxes d'intercanvi comunitari; b) consum col·laboratiu i economies comunitàries; i c) gestió ciutadana i comunitària d'equipaments. Aquestes categories estructuraran els capítols següents i cadascuna d'elles donarà pas a la dissecció d'un cas d'estudi.

2.3.1. Tipus de gestió comunitària

Les categories que farem servir no pretenen ser taxatives ni poden tancar les possibilitats per tipificar totes les formes de gestió comunitària. Són categories que, en part, ens serveixen com a pretext per rastrejar casos concrets i determinar algunes característiques de les dinàmiques que hi ha a la nostra ciutat. Primer descriurem cadascuna d'aquestes categories i, en un apartat posterior, presentarem la metodologia emprada per analitzar cada cas d'estudi.

a. Xarxes d'intercanvi comunitari

Els bancs de temps, les xarxes d'intercanvi de béns, serveis i coneixements, així com el fenomen de les monedes complementàries, són iniciatives sorgides en l'àmbit comunitari, que operen en l'esfera de la reciprocitat i que permeten accedir a recursos fora de l'intercanvi monetari. Tot i que els seus orígens se situen en les polítiques d'usos del temps i estan orientades a reduir les desigualtats entre gèneres ocasionades per la subordinació del temps reproductiu al temps del treball mercantil, ens volem preguntar si aquestes xarxes d'intercanvi tendeixen a aparèixer en moments de crisi i a desaparèixer poc després. En temps de contracció de les economies familiars, les xarxes d'intercanvi poden esdevenir un mecanisme per resoldre les necessitats bàsiques i poder accedir a serveis (acompanyament d'infants i de gent gran, petites reparacions domèstiques, intercanvi de productes i coneixements, etc.) que altrament no estarien a l'abast.

⁸ D'acord amb aquesta màxima, un cas concret de l'àmbit barceloní que considerem especialment rellevant per comprendre com es materialitzen els béns comuns és Can Batlló, que es pot consultar en el quart capítol d'aquesta publicació.

b. Consum col·laboratiu i economies comunitàries

El consum col·laboratiu ha experimentat un gran desplegament arran de l'emergència de les noves tecnologies. Aquest concepte ampli agrupa pràctiques i models de negoci que es basen en xarxes horitzontals i en les quals participa una comunitat de productors i/o de consumidors. No es tracta d'institucions centralitzades, sinó que s'estructuren al voltant de l'energia distribuïda i la confiança existent a les comunitats, i difuminen la línia entre productor i consumidor. Aquestes comunitats interaccionen en espais compartits, en xarxes i plataformes *peer-to-peer*. Dintre d'aquest àmbit ens fixarem en l'aparició del consum col·laboratiu, en el qual béns materials, productes i serveis són mutualitzats amb el propòsit de mobilitzar recursos ociosos —béns que ja no es fan servir— i que, a més a més, poden ser més eficients des d'un punt de vista ecològic (per exemple, el cotxe compartit). Assistim aquí a un canvi més profund: el de la propietat a l'accés; és a dir, l'accés a una extensa varietat de serveis. Així, per exemple, tenim les experiències de les cooperatives de cessió d'ús en l'àmbit de l'habitatge. L'habitatge deixa de ser un producte per esdevenir una empresa que dona un servei flexible. S'hi accedeix mitjançant el pagament per ús, i inclou la possibilitat d'utilitzar espais comuns: des de sales de *coworking* i d'estudi, fins a espais per a la criança compartida, entre d'altres.

c. Gestió ciutadana i comunitària d'equipaments

En els últims temps s'han multiplicat les experiències de gestió ciutadana d'espais i equipaments públics. Aquestes pràctiques han anat acompanyades fins i tot d'un nou desenvolupament normatiu: un model de gestió d'un espai de titularitat municipal o d'un projecte d'intervenció que, en la seva base, suposa un acord entre el govern local i una entitat sense ànim de lucre —o associacions implicades en el teixit associatiu del territori—, que és l'entitat gestora de l'espai i de les seves activitats. **Això és: la societat civil deixa de tenir un paper consumidor-passiu per passar a tenir un altre tipus de paper, el qual comporta la participació directa en la gestió del recurs.**

2.3.2. Casos d'estudi

Més enllà del cas que ja hem esmentat (Can Batlló), cadascuna d'aquestes categories anirà acompanyada d'un cas d'estudi. Els casos són els següents:

Cas d'estudi: xarxes d'intercanvi comunitari → els bancs de temps a Barcelona

Cas d'estudi: economies comunitàries → cooperativa d'habitatge La Borda

Casos d'estudi de gestió ciutadana i comunitària d'equipaments → Ateneu Popular 9 Barris i Can Batlló

2.3.3. Anàlisi dels casos d'estudi

Per tal de desglossar el tipus de governança d'aquestes pràctiques comunitàries, així com la relació existent amb les institucions públiques, la seva sostenibilitat i la relació amb l'ecologia social de què formen part, en tots els casos hem reproduït la següent plantilla d'anàlisi. Aquestes variables d'anàlisi

i les preguntes que les acompanyen s'inspiren en el mètode d'anàlisi d'Elionor Ostrom i en els seus principis comunitaris de disseny d'institucions que abans hem comentat.

VARIABLES D'ANÀLISI DELS CASOS	PREGUNTES
Descripció	<i>Com i quan va néixer l'experiència? Quina és la seva història?</i>
Model organitzatiu i recursos emprats	<i>Hi ha un organigrama intern? Quins mecanismes i espais es fan servir per prendre decisions? Quins són els protocols?</i>
Productes i serveis	<i>S'elaboren productes o es presten serveis? Quins i amb qui?</i>
Relació amb usuaris/ consumidors / associats	<i>A la xarxa o a la pràctica col·lectiva, ¿hi ha diferents formes de relacionar-se amb l'experiència (usuaris, consumidors, associats)? Què implica cadascun d'aquests rols?</i>
Relació amb l'Administració pública	<i>Quina és la relació amb l'administració pública? Com s'ha anat consolidant aquest tipus de relació?</i>
Externalitats positives	<i>Quins són els efectes (positius o negatius) en l'entorn social de les interaccions que es produeixen en aquesta xarxa o pràctica?</i>
Sostenibilitat i reptes de futur	<i>Com se sosté aquesta experiència? Els diners, són importants, o bé hi ha altres recursos?</i>

3. XARXES D'INTERCANVI COMUNITARI

3.1. Què és l'intercanvi comunitari?

Són pràctiques de caràcter col·lectiu i social sorgides del moviment veïnal i comunitari arrelat al territori. Són sistemes on s'intercanvien béns, serveis o coneixements fonamentats en una economia no mercantil, basats en sistemes de troc fora del mercat convencional. Ara bé, més enllà de l'acció d'intercanvi, la importància d'aquests sistemes rau en la seva capacitat per generar espais de cohesió social, per crear un teixit veïnal fort i lligat al territori, i per reforçar els vincles comunitaris; a més, es basen en criteris de sostenibilitat i desenvolupen sistemes de funcionament que donen una nova dimensió al concepte d'economia.

En la base d'aquests sistemes també hi ha un fort component ideològic que qüestiona el model econòmic i proposa alternatives a la mercantilització dels recursos comuns, tot apostant per l'apoderament veïnal, la solidaritat, la cohesió social i la sostenibilitat ambiental.

Si bé aquestes experiències comunitàries es remunten a la dècada de 1960, en els últims anys, a causa de les situacions de precarietat econòmica, social i personal, aquestes iniciatives han proliferat arreu del territori català.

Els formats i els models de gestió són diferents i responen a dinàmiques territorials diverses. La varietat d'experiències abasta, des d'iniciatives que són fruit d'un origen i una gestió un cent per cent comunitaris, fins a d'altres que han estat impulsades únicament per l'Administració local, o que responen a

fórmules intermèdies de cogestió entre una institució pública i el teixit associatiu.

En concret, el model de governança de l'Ajuntament de Barcelona ha tendit a desenvolupar un paper de tutela i d'acompanyament de les iniciatives i demandes de participació veïnal amb una doble funció: impulsar la creació d'iniciatives ciutadanes que intervinguin en la gestió dels recursos públics i, simultàniament, tutelar i conduir aquesta participació sense marge per a l'autogestió i l'autonomia veïnal.

Aquesta funció s'està qüestionant des de la ciutadania, que demana més implicació i més capacitat de decisió, però també des de l'Administració mateix, que avui dia té dificultats per donar resposta a totes les demandes i que ha entès també que la capacitat pública es multiplica quan es combina amb les xarxes veïnals i el teixit associatiu del territori.

Aquestes pràctiques no qüestionen directament el paper de l'Estat com a proveïdor de serveis i garant dels drets universals, sinó el model de gestió emprat fins ara, així com el sistema econòmic actual, que no dóna respostes a les necessitats de la vida quotidiana.

En aquest apartat situarem l'origen i les característiques de cadascuna d'aquestes experiències i analitzarem amb detall i a títol il·lustratiu el cas dels bancs de temps a Barcelona.

3.1.1. Xarxes i mercats d'intercanvi de béns

Consisteixen en sistemes de troc comunitaris sense la presència d'una moneda o, si escau, amb la presència d'una moneda social pròpia que no té cap ús en l'economia convencional. Per tant, retornen a l'economia la seva funció social, basada en el valor d'ús i no especulatiu, i a la vegada fomenten llaços comunitaris i una lògica no consumista i responsable amb el medi ambient.

A Barcelona, els primers sistemes d'intercanvi es van crear a principis de l'any 2000, impulsats per persones provinents dels moviments socials que es van activar als anys noranta amb la creació de mercats d'intercanvi puntuals, que més tard es van consolidar i van conformar xarxes més estables i de més abast territorial. Sovint es parla de «xarxa d'intercanvi» per referir-se als mercats d'intercanvi. Encara que en aquest estudi fem distincions segons la cosa intercanviada, hi ha vegades que allò que s'intercanvia són tant béns, com coneixements i serveis.

A Barcelona, els primers mercats d'intercanvi van néixer a Gràcia i a Sant Antoni, i van ser l'embrió d'Interxarxes, un portal web de coordinació i contacte de totes les xarxes d'intercanvi dels Països Catalans. Ara per ara, hi ha molts mercats que es duen a terme de forma periòdica a diferents barris de Barcelona, com ara la xarxa d'intercanvi de Gràcia Xaingra, o la xarxa d'intercanvi de Sants. Intercanvis.net és una plataforma web d'àmbit català que té la mateixa funció que la dels espais d'intercanvi cara a cara; a més, permet centralitzar la informació de les diferents xarxes catalanes i fa possible que es puguin coordinar entre si d'una manera constant.

3.1.2. Xarxes d'intercanvi de coneixements

A Catalunya, les xarxes d'intercanvi de coneixements (XIC) sorgeixen d'un moviment veïnal molt lligat a l'àmbit educatiu, i es construeixen d'acord amb un model d'autogestió comunitària.

Les xarxes d'intercanvi de coneixements es van originar als anys setanta a Orly, França. Uns anys més tard, van ser recuperades a la ciutat d'Evry per la mestra Claire Herbert Sufrin, que va decidir rescatar el vell projecte i impulsar-lo a la seva ciutat. És així com el 1979 es va constituir formalment la Xarxa d'Intercanvi de Coneixements de la ciutat d'Orly.

A Barcelona, la xarxa d'intercanvi arriba a Nou Barris de la mà d'un antic sacerdot, Rafa Juncarella, que el 1993 va impulsar la Xarxa d'Intercanvi de Coneixements de Nou Barris al Centre Ton i Guida, que seria l'embrió de la Xarxa d'Intercanvi de Coneixements (XIC). Amb el temps han sorgit noves propostes i nous models que diversifiquen i amplien el nombre de xarxes i que alhora incorporen nous serveis.

Així, gran part dels seus impulsors són persones amb un fort lligam amb el teixit associatiu i amb una clara voluntat de contrarestar l'actual model econòmic de lògica mercantil.

Les xarxes d'intercanvi són autogestionades en un cent per cent i, *a priori*, no tenen cap vocació de compartir aquesta gestió amb l'Administració local. No reben finançament públic i es mantenen gràcies al treball de les persones que les integren. Algunes també formen part de l'Ecoxarxa de Barcelona, i fan difusió de la iniciativa i de la moneda social (Eco), a més de permetre'n la utilització en les seves xarxes i en els mercats d'intercanvi.

3.1.3. Monedes socials i complementàries

La moneda social és una eina per a l'intercanvi de béns, serveis i coneixements, creada per un col·lectiu-comunitat en una zona geogràfica concreta. «La moneda social és una alternativa local al sistema monetari hegemònic per a l'intercanvi de béns i serveis. Pretén promoure una **economia solidària i ètica**, que doni suport al desenvolupament del comerç local i al consum responsable i de proximitat. Així mateix, és un instrument per aconseguir **relacions econòmiques igualitàries i basades en el treball real**. L'objectiu no és substituir la moneda tradicional, sinó desenvolupar determinades **funcions socials**. D'aquesta manera, arreu del món s'han creat monedes socials en situacions de guerra (**monedes d'emergència**), per potenciar l'economia i el comerç local (**monedes locals**), o per crear xarxes d'ajuda mútua (**bancs de temps**).»⁹

La moneda social reforça l'economia local, ja que és una moneda que té sentit quan està vinculada a un territori i a una comunitat determinada, i no viatja en busca d'altres mercats amb més rendibilitat. Així, es fomenten relacions de confiança entre les persones que en són usuàries i s'incentiva el suport mutu i l'autogestió de les comunitats.

⁹ Definició d'Eneida Iturbe, Ravalnet <<http://xarxanet.org/comunitari/noticies/monedes-socials-els-diners-al-servei-de-les-persones-i-les-comunitats>>.

Catalunya és una de les comunitats més actives de l'Estat espanyol pel què fa a l'ús de la moneda social i a l'existència de xarxes d'intercanvi. Una de les xarxes amb més extensió territorial és l'Ecoxarxa, que a partir de la utilització de la moneda Eco intenta ser un espai d'intercanvi i d'autoorganització que promogui el desenvolupament de l'activitat autogestionària. L'intercanvi es pot generar entre persones, i també entre clients i comerciants. En general, la moneda social opera en petites comunitats i de manera paral·lela a les institucions i al mercat. Tot i així, hi ha experiències d'ús de la moneda social en alguns establiments comercials, i un cas concret en què fins i tot s'ha mantingut una relació directa amb l'Administració pública i es fa servir per a alguns serveis municipals; es tracta de Tagamanent, on l'Ajuntament realitza algunes operacions amb moneda social.

En total, a Catalunya, l'Ecoxarxa està formada per 30 sistemes territorials comunitaris, incloent-hi l'Ecoxarxa de Barcelona. L'Ecoxarxa amb més implantació és la de Girona.¹⁰ Altres exemples propers són els de La Turuta (Vilanova i la Geltrú), o la moneda complementària Res (Girona), que serveix per donar suport a una agrupació de pimes i d'autònoms locals.

L'experiència dels bancs de temps s'explicarà en l'apartat següent, a partir del seu estudi a la ciutat de Barcelona.

3.2. Cas d'estudi: els bancs de temps a Barcelona

Descripció

Els bancs de temps (BdT) són xarxes d'intercanvi comunitàries no mercantils, en què la unitat de mesura és l'hora. Posen en contacte persones disposades a oferir i rebre un servei, el valor del qual es mesura en unitats de temps. Els serveis són de caràcter divers: des de fer una traducció, fins a tenir cura d'algué, tallar el cabell, acompanyar una dona gran a fer la compra, donar classes, etc. D'aquesta manera, tots els serveis tenen el mateix valor i allò que es mesura és el temps emprat en els serveis oferts i rebuts, amb independència de qui els ofereixi i de què es tracti.

Es considera que el primer banc de temps va ser creat per Edgar Cahn a partir de l'experiència nord-americana anomenada *Time Dollar* —dòlar de temps— en una època de crisi econòmica i de retallades en la cobertura de drets i serveis de l'Estat nord-americà. L'objectiu del *Time Dollar* era donar una resposta a les necessitats quotidianes no cobertes per l'Estat en un moment de màxima precarietat econòmica, mitjançant la implementació d'un mercat complementari d'intercanvi de temps basat en una «economia de base» informal i no mercantil.¹¹ Així, els bancs de temps moderns són el des-

¹⁰ Vegeu <<https://ecoxarxagirona.wordpress.com/>>.

¹¹ Si bé aquesta experiència és considerada la de referència per a Europa, no hi ha un consens pel que fa a quina va ser en realitat la primera iniciativa. Alguns autors assenyalen que va ser el Volunteer Labour Bank d'Osaka, creat al Japó el 1972 com a eina de suport adreçada principalment a les persones de la tercera edat.

envolupament natural de les xarxes d'intercanvi sorgides del moviment cooperativista i mutualista dels Estats Units als anys vuitanta.

A Europa, el primer banc de temps no es va crear fins al 1992, a la ciutat de Parma, Itàlia, i va ser impulsat pel Sindicat de Pensionistes amb l'objectiu de millorar les condicions de vida d'aquest col·lectiu. L'èxit d'aquesta primera experiència va fer que proliferés a la resta d'Itàlia i als altres països europeus.

Els bancs de temps a Barcelona

Es calcula que, actualment, a l'Estat espanyol hi ha més de tres-cents bancs de temps operatius. Catalunya és la segona comunitat autònoma amb més presència de bancs, amb més d'una cinquantena d'experiències.

A Barcelona sorgeixen a finals dels anys noranta de la mà de les associacions de dones com a resposta als treballs de cures que no estaven atesos pels serveis públics, i ho fan amb un doble objectiu: d'una banda, facilitar la conciliació entre la vida laboral, personal i familiar mitjançant l'intercanvi de serveis d'atenció a les persones i atenent les necessitats de la vida quotidiana; de l'altra, reforçar els vincles comunitaris i la cohesió social. Així, els primers bancs de temps van estar protagonitzats majoritàriament per dones, amb el suport de les seves regidories locals, i oferien serveis com ara l'acompanyament dels infants a l'escola, l'atenció a les persones grans o malaltes, la realització de tasques domèstiques, com tenir cura d'animals, cuinar, cosir, o fer petites reparacions a la llar. Amb els anys, els bancs de temps han anat canviant i han esdevingut espais de trobada més heterogenis i amb una oferta de serveis més àmplia.

Els bancs de temps barcelonins encarnen el model originari italià, impulsat per les associacions de dones. El 1996 va tenir lloc a Barcelona el seminari internacional «A Barcelona les dones canviem els temps», on per primer cop es va tractar d'aquest tema. L'any 1998, Barcelona va posar en marxa el primer banc de temps. Té la seu al Centre Cívic del Districte d'Horta-Guinardó i és gestionat per un grup de dones d'una entitat del barri (Prats, 1998: 124).

Model organitzatiu i recursos emprats

No hi ha un únic model de banc de temps, perquè cadascuna d'aquestes experiències és diferent i respon a la lògica territorial en què està immersa. A Barcelona, els bancs de temps són autònoms i estan gestionats pels veïns i veïnes d'una manera voluntària.¹² Alguns estan constituïts com a associació i, per tant, tenen una personalitat jurídica pròpia. Altres s'emparen en una entitat, com ara una associació de veïns o una associació cultural, però aquestes entitats no són les que gestionen directament els bancs de temps. Finalment, alguns funcionen com a col·lectius o grups de fet sense cap formalització legal

¹² Això no és així a tot Catalunya. Segons Josefina Altés, membre de l'Associació Salut i Família, en funció del tipus d'organització interna del BdT —com es gestiona el seu secretariat—, podem parlar de tres models. A Barcelona predomina el model de voluntariat. El segon model més estès és el gestionat per personal tècnic de l'Ajuntament (BdT de Badalona). El tercer és el que es gestiona de manera compartida entre personal tècnic contractat per l'Ajuntament i persones voluntàries (Arenys de Mar). Font: <<http://xarxanet.org/comunitari/noticies/que-son-els-bancs-del-temps>>.

i sense emparar-se en altres entitats. L'Administració local proporciona suport tècnic a través de l'Associació Salut i Família que, com a resultat d'un conveni anual amb la institució, ofereix informació als bancs de temps de nova creació, formació inicial a les persones voluntàries, i formació i assessorament permanent a les secretaries.

Tot seguit comentem els diferents tipus de bancs de temps que hi ha a Barcelona.

Tipologia

Podem definir tres tipus de bancs de temps:

1. Bancs del temps territorials: són els que tenen una seu física al lloc on duen a terme la majoria dels tràmits, incloent-hi trobades amb els usuaris, que normalment viuen en un barri o zona determinada de la ciutat, encara que aquesta circumstància no sol ser un requisit previ. Alguns exemples són el banc de temps de Gràcia, de Sants, etc.

Els que consten a la pàgina web de l'Ajuntament són:

- Ciutat Vella (2): BdT del Raval i BdT de la Barceloneta
- Eixample (2): BdT de la Dreta de l'Eixample i BdT de la Sagrada Família
- Gràcia (1): BdT de Gràcia
- Horta-Guinardó (2): BdT d'Horta i BdT de Can Baró
- Nou Barris (1): BdT de Ciutat Meridiana
- Sant Andreu (3): BdT del Bon Pastor, BdT de la Sagrera i BdT de Trinitat Vella
- Sant Martí (3): BdT de la Verneda, BdT de Sant Martí (el Clot) i BdT del Poblenou
- Sants-Montjuïc (1): BdT de Sants
- Sarrià-Sant Gervasi (1): BdT de Sarrià

Si n'haguéssim de ressaltar alguns, per volum de gent implicada i d'intercanvis triaríem el de Gràcia. El de Sarrià destaca per la ubicació i les bones infraestructures, ja que es troba al Centre Cívic del barri. Els de Sants, la Sagrera i la Sagrada Família tenen un capital humà molt significatiu, amb molta gent activa en el projecte.

2. Bancs de temps de comunitats preestablertes: sorgeixen d'una agrupació, els vincles de la qual estan definits per la pertinença a un col·lectiu concret; la participació sol estar limitada als seus membres. Alguns exemples són: el banc de temps de la Universitat de Barcelona (UB), el dels treballadors dels Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya (FGC), el dels treballadors dels Transports Metropolitans de Barcelona (TMB) —GenTMB—, o el de l'Escola dels Encants, que sorgeix de l'associació de mares i pares d'alumnes (AMPA).

El banc de temps de la UB és una iniciativa que, segons explica el mateix banc, «pretén afavorir la participació de tota la comunitat universitària per construir un espai que estimuli la creació i l'enfortiment dels vincles entre els membres de la UB. És un espai destinat a fomentar relacions socials dins de la universitat i que permeti als seus membres satisfer sense diners

algunes de les seves necessitats.»¹³ És a dir, els promotors l'interpreten com un espai capaç de millorar la cohesió de la comunitat universitària.

El banc de temps dels treballadors dels FGC, de recent creació, ha estat impulsat pels empleats per tal de donar un suport addicional, no només a la gent que hi treballa, sinó també als exempleats i a les seves famílies davant l'empitjorament de les condicions laborals amb l'objectiu de cobrir deficiències i sumar prestacions en forma de xarxa de suport mutu.¹⁴

3. Alguns d'aquests bancs de temps poden prestar els seus serveis a través d'una plataforma en línia, mentre que d'altres només ho fan a través de la web; són els anomenats **BdT Online**. No obstant això, cada vegada és més freqüent que els bancs d'abast territorial o de comunitat preestablerta incorporin eines digitals i una pàgina web per facilitar els intercanvis. Molts dels bancs que només ofereixen els seus serveis a través d'una web també estan vinculats a altres formes d'intercanvi, com ara el d'objectes. Aquest tipus de banc canvia el format tradicional dels bancs de temps pel que fa a la relació entre els participants i l'escala territorial.

A més, molts dels BdT Online manifesten també la voluntat, no només d'intercanviar coneixements i objectes, sinó de construir una comunitat i de contrarestar el sentiment de soledat davant les dificultats que comporten la crisi econòmica i la precarietat. Segons expressen ells mateixos:

«La crisis económica que estamos viviendo y en especial el elevado nivel de paro existente en España están haciendo que cada vez haya más personas y familias que no puedan cubrir necesidades que antes podían pagar. Se está generalizando la necesidad y por esto Favoralia quiere generalizar una herramienta de ayuda mutua tan potente como son los Bancos del Tiempo.

Al mismo tiempo, cada vez la gente está más aislada del resto de la gente y de su comunidad, lo que impide generar nuevas relaciones, aparte tal vez de las que hicimos de jóvenes. Esto genera una sensación de aislamiento que no tiene sentido cuando estamos rodeados de gente. Únicamente se necesita una excusa para conocer a otra gente, y Favoralia te da esa excusa.»¹⁵

Ara bé, les iniciatives de creació d'aquests bancs no sorgeixen necessàriament de processos col·lectius o d'una comunitat. Per regla general, són iniciatives que parteixen d'una unió d'individus que acaben formant una empresa o una plataforma. No sempre és fàcil saber qui hi ha realment darrere la gestió d'aquests bancs i quina ha estat la motivació i finalitat que els ha dut a crear aquestes plataformes en línia.

Productes i serveis

Els bancs de temps van sorgir, en un primer moment, per resoldre les tasques de la vida quotidiana i d'atenció a les persones. Responien a mecanismes

¹³ Font: <<http://www.ub.edu/bancdetemps/>>.

¹⁴ Font: <<https://bancdeltempstfgc.wordpress.com/>>.

¹⁵ Favoralia: <<http://www.favoralia.com/?w=18>>.

comunitaris entre col·lectius de dones per facilitar la sostenibilitat dels treballs de cures que requeien sobre el col·lectiu femení i afavorir una conciliació familiar i laboral. Responien, doncs, a un sistema d'ajuda mútua i d'intercanvi que alhora reforçava els vincles de comunitat i combatia sentiments de soledat o d'estrès davant la càrrega de feina física i emocional.

No tots els bancs de temps ofereixen el mateix; de fet, l'oferta depèn i varia en funció de les capacitats i dels recursos de les persones inscrites. La base dels bancs de temps són els serveis d'atenció a les necessitats de la vida quotidiana, com ara acompanyar persones grans al metge, llegir llibres a gent gran, fer la compra, tenir cura d'animals domèstics i plantes, acompanyar alguna persona a passejar, al cinema, al teatre o a fer altres activitat de lleure.

Més endavant es van anar introduint altres tipus de serveis relacionats amb l'intercanvi de coneixements i formació. Ara com ara, la gran majoria dels bancs de temps ofereixen un ampli ventall de tallers organitzats (s'hi pot assistir en qualitat d'alumne o de docent). És important assenyalar que aquests tallers són impartits i/o realitzats per persones que formen part del banc de temps mateix. L'assistència a aquests tallers també es «paga» amb el crèdit horari del compte personal. Els seminaris, classes o tallers que s'imparteixen estan relacionats amb l'art (com ara classes de pintura i de fotografia), la música (classes de guitarra o d'altres instruments), o la cura del cos (ioga, classes de dansa, massatges, *coaching*, etc.).

Finalment, hi ha bancs de temps que disposen d'espais de joc o apleguen grups d'excursionisme, companyies de teatre amateurs, etc. En aquests casos, els bancs de temps possibiliten entorns on compartir l'afició per una mateixa activitat i passen a ser espais de trobada regulars. Amb tot, és cert que aquests tipus d'activitats s'allunyen de les activitats pròpies dels bancs de temps (que són els intercanvis) i poden esdevenir un risc quan es converteixen en el seu focus principal. Caldria que es consideressin —i sempre fossin— activitats complementàries a les pròpies de l'intercanvi.

Relació amb els usuaris/consumidors/associats

Cada banc de temps té les seves particularitats, però el funcionament més habitual implica la conformació d'una «secretaria» o d'un nucli que s'encarregui de les tasques d'organització i coordinació. Normalment, aquestes tasques es poden comptabilitzar com a hores de treball invertides que es podran intercanviar per altres serveis. En principi, els bancs de temps estan oberts a qualsevol persona, tret que, segons hem explicat abans, depenguin d'una comunitat preestablerta. La secretaria registra les persones que hi estan interessades —de vegades els demana que assisteixin a una primera reunió de presentació— i els lliura un reglament i un talonari amb un número de soci, el qual permetrà dur un registre de les hores que s'ofereixen. La persona que rep el servei signa el taló de l'usuari i el prestador del servei duu la matriu a l'associació. La gestió del centre registra els intercanvis de temps entre els socis amb la finalitat d'establir un balanç dels intercanvis. El valor per realitzar els intercanvis és el temps.

Aquest tipus de gestió tendeix a fer-se, cada vegada més, a través d'eines tecnològiques: tant oferir els serveis a través d'una web, com realitzar els tràmits mitjançant una plataforma de gestió informàtica. De vegades es combinen totes dues possibilitats per evitar que la bretxa d'edat en el maneig de la tecnologia representi un obstacle per als usuaris.

Les secretaries dels bancs de temps tenen un horari d'atenció i obertura permanent a la setmana, que varia en funció de cada cas.

Fan falta, doncs, persones que es comprometin a impulsar aquest aspecte col·lectiu de la gestió; quan reben hores que poden intercanviar per serveis, és més fàcil aconseguir-ho. Ara bé, fins i tot en aquestes condicions, hi ha tota una part de responsabilitat que no té la resta d'intercanvis i que s'ha d'assumir per compromís amb el projecte. Els grups es configuren de maneres molt diverses i, segons la seva composició, també les relacions amb els socis són diferents. Així, per exemple, un banc de temps en què la mitjana d'edat sigui alta tendirà a preferir els espais presencials. De cada tipus de configuració dels grups dependrà si el banc de temps està més o menys arrelat en l'associacionisme de l'entorn, o si està interessat a establir vincles amb altres bancs de temps.

Aquest aspecte també determina el nivell de participació: per exemple, si fan o no reunions periòdiques amb els usuaris, i si ofereixen la possibilitat de formar part de la secretaria o d'acceptar un replantejament de les seves reglamentacions. Així, el nivell de democràcia interna dels bancs de temps també és variable.

Relació amb l'administració pública

L'Ajuntament de Barcelona sempre ha apostat per donar suport als bancs de temps. Pel que fa a l'àrea central de l'Ajuntament, aquest suport es vehicula mitjançant un conveni amb l'Associació Salut i Família. El suport dels diferents districtes als bancs de temps és divers i desigual; en alguns casos, a més de donar-los ajut, també es duu a terme un seguiment més acurat del seu desenvolupament. Això succeeix en aquells casos en què els bancs de temps s'han originat per l'interès d'algun servei o acció municipal (serveis socials de districte, pla de desenvolupament comunitari, etc.).

Ara per ara, a Barcelona els bancs de temps estan gestionats majoritàriament pels veïns i veïnes d'una manera voluntària, o pels impulsors de les iniciatives basades en comunitats preestablertes;¹⁶ en el cas de la GenTMB o de la UB, amb el suport institucional respectiu. No obstant això, a la Ciutat Comtal tenen l'ajut de l'Ajuntament, el qual, mitjançant un conveni anual amb l'Associació Salut i Família, dóna suport als bancs de temps (per implementar una plataforma informàtica, oferint-los formació, material de comunicació, etc.). Cal dir que no tots els bancs volen aquest suport; depèn del caràcter de les persones o dels grups que tiren endavant la iniciativa.

¹⁶ L'excepció és el BdT Raval, que s'ajusta més a un model gestionat per tècnics municipals, tot i que ja està acordat que d'aquí a uns anys aquest BdT també passi a un model de gestió comunitària-veïnal.

Respecte al suport que donen els districtes quant a infraestructures i dotació tècnica, cal dir que és un suport desigual. Alguns obtenen un suport adequat, com el de Sarrià, que fa les seves activitats al Centre Cívic del barri. Ara bé, això vol dir que els bancs de temps instal·lats als centres cívics s'han d'adaptar als horaris establerts, que no sempre coincideixen amb els del treball voluntari o amb els que necessiten els socis.

Externalitats positives

Els bancs de temps fomenten la cohesió social i reforcen els vincles de comunitat en un territori. El valor dels bancs de temps no es mesura en termes materials ni en graus de coneixements adquirits, sinó que té a veure amb la

El valor dels bancs de temps no es mesura en termes materials ni en graus de coneixements adquirits, sinó que té a veure amb la capacitat de creació d'identitat i de pertinença a una comunitat lligada al territori on viu.

capacitat de creació d'identitat i de pertinença a una comunitat lligada al territori on viu. Tenen un gran potencial de pedagogia relacional, que serveix per aconseguir la revitalització de la participació ciutadana i comunitària i per reforçar el teixit social. A més, permeten pro-

moure una altra manera de viure la ciutat, més propera i amable amb els seus habitants, més enllà dels grans projectes (Torns, 2001: 123).

Els bancs de temps no només actuen com a potenciadors dels llaços socials d'una comunitat, sinó que, en el cas de les àrees excloses socialment, també compleixen una important funció d'acollida, d'inserció i reinserció social, de creació de xarxes d'ajuda mútua i, a vegades, de generació de mecanismes d'autoajuda comunitària. A tall d'exemple, podríem parlar del banc de temps del Raval, que es va engegar amb aquests objectius amb l'ajuda de l'Administració i que també contribueix a la integració dels migrants.

A més, per a moltes persones, els bancs de temps són un mitjà per al seu apoderament: autoconfiança, comptar amb suport personal, adquirir més coneixements. En un moment en què els temps de treball estan canviant a causa de la manca d'oferta laboral i de la precarització del mercat de treball, els bancs de temps poden intervenir positivament en aquest context, sobretot en el cas de les persones en atur de llarga durada, amb serveis per a la posada en valor de les habilitats de cadascun i destacant la utilitat de cada usuari en el conjunt de la xarxa.

Encara que els bancs de temps no ofereixen una resposta a les necessitats de serveis de les persones, en alguns casos sí que contribueixen, encara que només sigui d'una manera puntual, a solucionar-ne algunes.

Sostenibilitat i reptes de futur

Cal fer sostenibles els bancs de temps existents i, alhora, enfortir el model d'autogestió veïnal que apodera la societat civil. Molts d'aquests bancs no disposen de prou infraestructures per al seu funcionament. Un repte clar con-

sisteix a analitzar quines necessitats específiques tenen per tal d'ajudar-los a desenvolupar-se.

Respecte als llocs on desenvolupen la seva tasca, podem dir que aquest és un dels problemes principals. Encara que alguns estan situats en un equipament del barri, aquest espai no sempre és el més adient. Així, per exemple, un equipament que ofereixi serveis socials —com passa de vegades— no és el més adequat, perquè pot dificultar que la gent s'hi apropi: si no el coneixen, poden pensar que és un servei adreçat exclusivament a la gent sense recursos. A més, no sempre estan en llocs amb una visibilitat apropiada, i molts d'aquests espais no disposen de sales per fer-hi tallers amb un gran nombre d'assistents; de vegades, ni tan sols tenen un espai per a les seves reunions.

Un altre repte de futur, que se suma al problema de la visibilitat, és aconseguir que cada vegada hi hagi més bancs de temps i que arribin a aquelles àrees de la ciutat on encara no n'hi ha cap. Seria bo que els veïns de cada barri sabessin on es troben en cada cas i que, en general, fossin més coneguts per part de tota la població.

La incorporació de les noves tecnologies en la gestió dels bancs de temps pot facilitar que alguns sectors de la població hi tinguin més accés. Caldrà vetllar, però, perquè aquesta incorporació i l'ús de les xarxes socials no substitueixin els llaços comunitaris i no es perdi l'escala local. A més, cal tenir en compte que la seva implantació no sigui una barrera d'accés per a les persones grans o per a les menys alfabetitzades des d'un punt de vista tecnològic.

Un repte clar per als bancs de temps és el relleu de les persones que porten les secretaries: és important que no deixin de funcionar per manca de voluntaris. També esdevé un repte el relleu generacional i aconseguir que els joves s'incorporin en aquestes iniciatives i hi participin, bé com a usuaris o com a voluntaris.

Conclusions

- 1.** Els BdT van sorgir com a mecanisme per fomentar espais de socialització i d'apoderament veïnal: posen en comú les potencialitats i els coneixements de cada persona i hi ha una vinculació amb un territori i/o comunitat. Al principi estaven molt relacionats amb les lluites pels drets de les dones, però amb el temps han anat incorporant altres segments socials —com ara les persones en atur o jubilades— que es beneficien de formes diverses de la seva implantació.
- 2.** En general, a Barcelona, la gestió dels BdT la duen a terme d'una manera autònoma els veïns i veïnes dels barris, encara que l'Ajuntament té programes específics de suport a aquestes iniciatives i alguns districtes també hi col·laboren en major o menor grau.
- 3.** Les xarxes d'intercanvi comunitari —com els BdT— tenen un clar component ideològic, que passa per qüestionar el model econòmic actual i la mercantilització dels béns i serveis, i potencien els vincles comunitaris i la cohesió social. La crisi econòmica pot assentar les bases

per a la proliferació d'aquest tipus de pràctiques, però aquestes també poden perdurar en el temps sempre que aconseguixin canviar els hàbits en la gestió de la quotidianitat i fomentin els llaços comunitaris, així com una sostenibilitat econòmica i de recursos.

4. Són iniciatives que generen un sentit de comunitat i que faciliten la posada de recursos en comú; aquest reconeixement ha fet que en els darrers temps s'hagin creat BdT que parteixen de comunitats preestablertes.

5. El seu sorgiment depèn del context territorial, conjuntural i cultural de cada territori, i pot ocasionar desigualtats territorials o socials, atès que l'acció està sotmesa a la capacitat i als recursos del capital social i cultural de cada lloc. Encara hi ha àrees de la ciutat que no tenen cap BdT.

6. L'Administració reconeix que l'aliança amb les experiències de gestió veïnal i del teixit associatiu reforça l'acció del govern municipal i afavoreix el treball dels plans comunitaris i dels serveis socials. Entén, per tant, que reforçar el teixit associatiu local millora la qualitat dels barris i de la ciutat. A la vegada, manifesta la voluntat de mantenir un teixit social autònom i una dinàmica que sigui capaç de desenvolupar polítiques socials amb independència i que alhora estableixi vincles i espais de col·laboració amb l'Administració.

7. La incorporació de les noves tecnologies introdueix una nova dimensió en aquestes experiències i pot contribuir a facilitar-ne la gestió. Ara bé, cal estar alerta perquè no esdevinguin substituïts dels espais de socialització i d'apoderament veïnal.

8. Les xarxes d'intercanvi comunitari poden esdevenir espais d'assaig de possibles models de disseny i de gestió de polítiques públiques (sense que en cap cas substitueixin les responsabilitats per part de l'Administració local). Caldrà reflexionar sobre com construir aquesta nova institucionalitat entre l'Administració local i la gestió veïnal, per tal que permeti la sostenibilitat d'aquestes iniciatives sense que siguin apropiades per part de l'Administració i sense que es perdi l'esperit ni l'apoderament veïnal que van donar lloc a la seva creació.

4. CONSUM COL·LABORATIU I ECONOMIES COMUNITÀRIES

4.1. Què és el consum col·laboratiu?

Per regla general, els termes «economia col·laborativa» i «consum col·laboratiu» s'usen indistintament. Aquí, però, preferim identificar el «consum col·laboratiu» com una part específica del cicle econòmic que deixa fora l'àmbit de la producció i que, alhora, també es pot realitzar de manera col·laborativa.

Aquesta confusió es produeix perquè determinats usos de les noves tecnologies possibiliten l'afebliment de les fronteres entre producció i consum. És el que s'anomena «ciudadà productor» o 'prosumidor'. Podem dir que, en el capitalisme contemporani, el valor es produeix, cada vegada més, de forma col·laborativa mitjançant les eines digitals.

El «consum col·laboratiu» es defineix, de manera general, com unes formes de consum en què persones o col·lectius s'organitzen per compartir, prestar o intercanviar béns i serveis per mitjà de les noves tecnologies, fonamentalment internet (Botsman i Rogers, 2010).¹⁷

¹⁷ El terme «economia col·laborativa» i «consum col·laboratiu» s'atribueixen a Ray Algar, que els va emprar per primera vegada en un article que va escriure el 2007. No obstant això, es van començar a popularitzar a partir del 2010, amb la publicació del llibre *What's Mine is Yours: The Rise of Collaborative Consumption* [El que és meu és teu: l'ascens del consum col·laboratiu], de Roo Rogers i Rachel Botsman.

En l'àmbit de l'economia, compartir recursos i intercanviar béns i serveis no és cap novetat, però pot suposar un canvi d'escala quan aquesta activitat és potenciada per internet i per les xarxes socials i els models P2P (*peer to peer*: d'usuari a usuari). Rogers i Botsman assenyalen que aquest salt quantitatiu en les societats contemporànies implica també un salt qualitatiu, un veritable «canvi cultural». En el consum col·laboratiu, el que compta és l'accés als béns i serveis i no el fet de ser-ne propietari. Els aspectes centrals d'aquest àmbit, els quals donen cos a l'economia col·laborativa, són: el «coneixement obert», que assenta les bases per a la construcció de societats col·laboratives (licències Creative Commons, programari lliure, programari *open source*, l'Open Knowledge Foundation, etc.); el Moviment Maker (la *peer production*) i l'aplicació dels principis del programari lliure a la fabricació (impressores 3D, dissenys lliures, etc.); les finances participatives i el capital distribuït (microfinançament —*crowdfunding*—, préstecs entre persones, etc.); i, finalment, el consum col·laboratiu (Cañigueral, 2014; OuiShare, 2014).

Segons Botsman i Rogers, els béns i serveis es poden dividir en les categories següents:

- 1. Sistemes basats en el producte:** es paga per l'ús i no per l'adquisició d'un producte (compartir cotxe, bicings, etc.).
- 2. Mercats de redistribució:** es redistribueixen els béns en desús a una altra persona que els necessiti (sistemes de troc, nolotiro.org, etc.). En alguns mercats els productes poden ser gratuïts; en d'altres, s'intercanvien o es venen.
- 3. Estils de vida col·laboratius:** a més de béns materials, també és possible compartir o intercanviar temps, espais, habilitats o coneixements. Mitjançant aquests intercanvis, que poden tenir lloc a escala local o de barri, es comparteixen, per exemple, espais per treballar (*coworking*), cultivar (horts compartits) i wi-fi. A escala global destaquen el lloguer d'habitacions a viatgers (Airbnb), o oferir allotjament gratuït a altres usuaris (Couchsurfing).¹⁸

Per tant, en l'economia col·laborativa podem distingir dos blocs amb diferències molt significatives:

- 1. Aquells intercanvis o formes de compartir** —des de coses, fins a habilitats, coneixements, serveis, etc.— que es realitzen d'una manera gratuïta o mitjançant una moneda social (xarxes d'intercanvis, bancs de temps).
- 2. Aquells intercanvis en què es produeix una mediació monetària.** En aquest àmbit és on els capitals troben nous nínxols de mercat, sobretot a escala global: com més gran és la comunitat, més expectatives de negoci i inversions atreuen.

Els defensors del consum col·laboratiu ressalten el seu impacte ambiental i social positiu: argumenten que pot fer disminuir la utilització de recursos natu-

¹⁸ Directori *on-line* de projectes de consum col·laboratiu:
<<http://www.consumocolaborativo.com/directorio-de-proyectos/>>.

rals i que alhora promou la cooperació entre els membres d'una societat i potencia la creació de comunitats. A més, l'economia col·laborativa pot reduir l'impacte o les conseqüències de l'actual crisi financera a les llars, atès que proposa una distribució més eficaç dels recursos existents. No obstant això, algunes veus alerten que l'economia col·laborativa també constitueix un important nínxol de mercat per als grans inversors globals i que això inaugura nous reptes i qüestions sense resoldre encara, si l'objectiu és aconseguir una major democràcia econòmica.

Segons Morozov, l'economia col·laborativa consolida el nostre vincle amb el mercat global i fa que en depenguem més a partir de grans empreses intermediàries, com ara Airbnb i Uber. El consum col·laboratiu s'ha desenvolupat amb rapidesa gràcies a la possibilitat que ofereixen les tecnologies de convertir qualsevol producte, que en comprar-se es retira del mercat, en un objecte rendible que ja mai l'abandonarà, generant un nou nínxol de producció de beneficis que fins ara no existia, o que es realitzava fora de l'àmbit de l'intercanvi mercantil (Morozov, 2014).

Una resposta a aquestes consideracions, per part dels qui defensen les potencialitats de la nova economia, consisteix a reclamar que aquestes plataformes intermediàries es generin localment, perquè així seran més propenses a construir comunitats; a més, representen l'opció més raonable per a les activitats que necessàriament es duren a terme a escala local —lloguer o venda d'objectes, horts compartits o locals per treballar, etc.—, o permeten exercir un millor control i vigilància dels mecanismes de transparència de l'empresa (*Revista Opciones*, núm. 48).

No obstant això, altres investigadors, com Albert Arias, assenyalen que el problema no resideix en l'escala del negoci, sinó en el retorn social que generen aquestes pràctiques a les ciutats o comunitats on es produeixen (2015). La nova economia està afectant de forma considerable les indústries existents, l'organització del treball i els drets laborals, i en molts casos s'aprofita el buit legal existent per evitar el pagament d'impostos i els tràmits legals necessaris

...el problema no resideix en l'escala del negoci, sinó en el retorn social que generen aquestes pràctiques a les ciutats o comunitats on es produeixen.

per a la prestació de l'activitat econòmica. Els exemples més polèmics avui dia són, sens dubte, Uber i Airbnb. Pel que fa a Uber, en teoria els conductors són persones corrents que decideixen obtenir uns ingres-

sos extra amb el trasllat de passatgers. A la pràctica, però, la majoria de les persones que presten el servei són antics taxistes que, aprofitant la falta de regulació, s'estalvien contractar les llicències o les assegurances pertinents i no paguen impostos. En el cas d'Airbnb, la major part de l'oferta no prové de persones que decideixen llogar ocasionalment habitacions a casa seva, sinó que es tracta d'una veritable indústria de lloguer d'apartaments i d'edificis sencers que eviten la regulació pertinent, amb la qual cosa afecten un mercat que gira a l'entorn d'un dret bàsic, com és el de l'habitatge (augment del preu del lloguer, escassetat de lloguers permanents i no ocasionals, etc.). A més a més, afegeix una pressió insostenible en determinats barris —impedeix la regulació de la zonificació per a la prestació d'aquests serveis— de ciutats com ara Barcelona, on la indústria turística té un pes important, i això afecta

la qualitat de vida dels residents i modifica la fisonomia d'àrees senceres de la ciutat.

Segons Giorgos Kallis, el problema central és que, sota la «retòrica del compartir» d'empreses com Uber i Airbnb, s'està generant «una nova economia informal composta per treballadors no assegurats, la vida dels quals està en lloguer —des de les seves cases i habitacions, fins a les seves pròpies mans— amb disponibilitat per realitzar diferents tasques a canvi de diners» (2014). Així, tot tipus de professionals passen a formar part d'una nova economia submergida, no assegurada i sense impostos. «En lloc de promoure la tan elogiada socialització i el sentiment de comunitat, el resultat és la comercialització d'aquella part de la societat i de les nostres relacions que s'havia mantingut fora de l'economia. Ara tot es pot llogar a un preu just: des d'habitacions buides, fins a una paella en desús. Ja no hi ha res gratuït. Allotjar un amic a casa té un “cost d'oportunitat”, la qual cosa posa en perill el valor de l'hospitalitat» (ibidem).

Per tant, quan parlem d'economia col·laborativa, cal distingir entre aquells «agents intermediaris», que generen un negoci capitalista com qualsevol altre, encara que, sens dubte, amb unes característiques innovadores, i el que hem denominat «economia comunitària», que trobem en diversos projectes, com ara els horts urbans, en espais autogestionats, com Can Batlló, o en els bancs de temps, on els usuaris comparteixen el seu treball, els seus recursos i els seus actius sense mediació de diners, d'acord amb certes regulacions de caràcter democràtic, en una aposta per generar o sostenir una comunitat sota principis de solidaritat i una política de no acumulació i de retorn social i cap a la comunitat mateix.

Del consum col·laboratiu a les economies comunitàries

Es pot pensar un contramodel de les economies col·laboratives a partir del que anomenem «economies comunitàries»; és a dir, un conjunt de pràctiques que conceptualitzem a partir de la teoria dels comuns.

Segons hem vist anteriorment, els comuns urbans¹⁹ permeten descriure institucions socials basades en arranjaments locals, comunitaris i participatius que busquen donar respostes a demandes socials i que es caracteritzen per una gestió no mercantil dels recursos; noves formes de compartir temps, béns, coneixements i gestionar espais que prefiguren un nou règim de propietat alternatiu al privat i al públic. Algunes consideracions centrals de la definició de comú urbà que proposem són:

1. Comunitat: recordem que perquè existeixi un comú, sigui urbà o no, és essencial la implicació d'una «comunitat». Aquesta pot ser molt diferent en funció del cas analitzat: pot trobar-se localitzada en un punt molt concret o estar descentralitzada al territori. La comunitat pot tenir un contacte directe, presencial o telemàtic —encara que les dues capes

¹⁹ Aquí «urbà» s'empra per distingir-lo de l'ús aplicat als béns comuns tradicionals que constitueixen un règim específic de propietat, ús i governança de boscos, pastures, provisió d'aigua i altres recursos similars que s'han anat produint al llarg de la història.

sempre estan molt imbricades—, però, sempre és una condició prèvia per a la creació —o reapropiació—, desenvolupament, explotació i sosteniment del comú. No hi ha comú sense l'exercici actiu d'una comunitat.

2. Democràcia/autogovern: tot i que la comunitat és imprescindible, no és l'únic requisit, ja que també podem trobar-la darrere de certs tipus d'economia col·laborativa. L'aspecte central d'un comú és que la comunitat es reguli, i que reguli l'ús del comú, a partir d'un sistema de gestió democràtic que posi en pràctica principis comuners, com ara l'aprofundiment de la participació, l'autotutela de drets, o l'autogestió.

3. Retorn social: és important que els principis continguts en aquest model de gestió contemplin la producció o el consum, no únicament mitjançant criteris mercantilitzats —com una manera d'acumular riqueses, béns o serveis—, sinó d'acord amb criteris que tinguin en compte l'interès general —el bé comú dels béns comuns—, alguna cosa que transcendeixi, fins i tot, la mateixa comunitat implicada.

Per tant, d'acord amb aquests principis, com podria ser una economia dels comuns o comunitària?

Una «economia dels comuns» seria una forma de produir riquesa gestionada per una comunitat, d'acord amb uns criteris democràtics i d'autogestió, capaç de generar un retorn social. Una economia «desmercantilitzada» posa

És important que els principis continguts en aquest model de gestió contemplin la producció o el consum amb criteris que tinguin en compte l'interès general.

l'accent en la reproducció de la vida (fomentant llaços socials, pràctiques de cura mútua) i desplaça les formes d'acumulació capitalista; un model de producció «de l'ésser humà per a l'ésser humà» en què preval el valor d'ús

per sobre del valor de canvi. Així, aquestes pràctiques no s'han d'entendre com una solució tècnica a problemes puntuals, ni com un pegat provisional, sinó com a processos de desmercantilització de la vida que busquen superar la parcel·lació entre producció, reproducció i consum.

En general, els principis de «l'economia social» es poden equiparar als de l'economia comunitària que aquí proposem, encara que per «economia social» s'entén la part del sector privat que forma un ecosistema de projectes cooperatius regits per una sèrie de principis comuns ja esmentats, però que val la pena que tinguem presents aquí. Segons la Carta de Principis de l'Economia Social, promoguda per la Conferència Europea Permanent de Cooperatives, Mutualitats, Associacions i Fundacions (CEP-CMAF), aquests principis són:

- Primacia de la persona i de l'objecte social sobre el capital.
- Adhesió voluntària i oberta.
- Control democràtic per part dels seus membres.
- Conjunció dels interessos dels membres usuaris i de l'interès general.
- Defensa i aplicació dels principis de solidaritat i responsabilitat.
- Autonomia de gestió i independència respecte dels poders públics.
- Destinar la majoria dels excedents a la consecució d'objectius a favor del desenvolupament sostenible, de l'interès del servei i de l'interès general.

No obstant això, en la majoria de les definicions de l'economia social podem trobar dos vessants: un de mercat, en el qual operen les entitats més tradicionals; i un altre en el qual operen les organitzacions sense ànim de lucre, que és el que ens interessa.

En els darrers temps s'ha encunyat el terme «economia social i solidària» (ESS) per referir-se a «un enfocament de l'activitat econòmica que té en compte les persones, el medi ambient i el desenvolupament sostenible i sustentable»,²⁰ amb la qual cosa s'amplia l'accepció amb criteris de preservació ecològica. En principi, aquests conceptes estan més emparentats amb la idea d'economia comunitària que proposem. Així, per exemple, REAS (Xarxa de Xarxes d'Economia Alternativa i Solidària) destaca en la seva proposta la necessitat que els projectes pertanyents a l'ESS participin «en la construcció d'un model social més humà, solidari i equitatiu»²¹ mitjançant un ferm compromís amb l'entorn:

«Nuestras organizaciones están plenamente integradas en el territorio y entorno social en el que desarrollan sus actividades, lo que exige la implicación en redes y la cooperación con otras organizaciones del tejido social y económico cercano, dentro del mismo ámbito geográfico [...] para que experiencias positivas y solidarias concretas puedan generar procesos de transformación de las estructuras generadoras de desigualdad, dominación y exclusión.»²²

Així, després d'haver acotat una proposta de definició d'economia comunitària o dels comuns, presentem un cas d'estudi que, a la pràctica, pot il·luminar algunes de les qüestions centrals d'aquest plantejament.

4.2. Cas d'estudi: cooperativa La Borda

Descripció

<www.laborda.coop>

La cooperativa d'habitatge La Borda SCCL és un projecte d'habitatge en règim de cessió d'ús (RCU) vinculat al centre social Can Batlló. El dia 29 d'abril, la Comissió d'Economia, Empresa i Ocupació de l'Ajuntament de Barcelona va constituir en dret de superfície un solar situat al carrer de la Constitució núm. 85-89, terreny on en un futur pròxim es construirà l'edifici. La cooperativa està formada per una cinquantena de persones i té **cinc objectius principals**.

En primer terme, proveir d'un allotjament digne i estable les seves persones associades. La idea consisteix a crear una promoció d'habitatges en què el sòl i l'immoble siguin propietat col·lectiva i exclusiva de la cooperativa.

²⁰ Carta dels Principis de l'Economia Solidària de REAS: <http://www.economiasolidaria.org/carta_solidaria>.

²¹ Vegeu <http://www.economiasolidaria.org/red_redes>.

²² Vegeu <http://www.economiasolidaria.org/red_redes>.

En segon terme, establir que les persones associades tinguin dret a usar-lo indefinidament, fins i tot d'una manera hereditària, per mitjà d'una quantitat que es pagarà com a entrada —en concepte de capital social— i d'una quota mensual assequible, destinada a amortitzar les possibles obres i despeses, i que correspondrà en tot moment al veritable valor material destinat al projecte i no pas als preus dictats pel mercat, que inflen aquest valor.

En tercer terme, determinar que la propietat sempre serà col·lectiva, mentre que l'ús serà personal. Així es volen dissoldre els efectes perniciosos de la propietat individual i de la mercantilització de l'allotjament i alliberar els habitatges dels mecanismes del mercat. Es tracta d'una manera d'auto-gestionar el dret a l'habitatge en un moment en què les administracions públiques estan inhabilitades i desacreditades per garantir-lo. Aquest model elimina l'especulació immobiliària i el lucre en un dret fonamental com és el de l'habitatge, i afavoreix la relació intergeneracional i la integració comunitària.

A més, és un model d'accés a l'habitatge alternatiu al de la propietat tradicional i al lloguer, **que persegueix nous models de convivència i d'interacció entre el veïnat,** amb espais comuns i sistemes col·lectius en la gestió de serveis o altres necessitats, adreçades al desenvolupament integral de les persones que hi viuen i del conjunt del barri, amb la qual cosa es potencia la cohesió social.

Finalment, aquest projecte vol ser un projecte pilot de cooperativa d'habitatges de lloguer en règim de cessió d'ús a l'àmbit urbà. Amb aquesta experiència, La Borda vol **esdevenir una alternativa generalitzable i reproduïble** en l'àmbit de l'habitatge públic i les polítiques que l'envolten. Dit en altres paraules, no es tracta de resoldre únicament la situació de l'habitatge de la comunitat de sòcies i socis que avui formen part del projecte, sinó de crear un referent que més endavant sigui ampliable a noves promocions.

Un dels referents directes d'aquest tipus de cooperatives és el model Andel («cooperativa», en danès), que es va posar en marxa a Dinamarca fa un segle i que actualment integra 125.000 habitatges.²³ També destaca el de la FUCVAM ²⁴ (Federación Uruguaya de Cooperativas de Vivienda de Apoyo Mútuo), que agrupa 30.000 habitatges cooperatius en cessió d'ús. A Catalunya, el desenvolupament normatiu i el foment del model de cessió han estat portats a terme per Sostre Cívic des del 2004. Gràcies a aquesta entitat, la legislació catalana de l'habitatge contempla la possibilitat, des del 2007, de desenvolupar habitatges en règim de cessió d'ús, si bé no hi ha gaires casos pràctics. Cal Cases és un important referent en aquest sentit. Ubicat al Bages, al poble de Santa Maria d'Oló, funciona des del 2007. No fa gaire, el programa del Canal 33 *Retrats* ²⁵ va dedicar un episodi de la sèrie a explicar aquesta experiència, cosa que confirma la creixent notorietat d'aquest model.

Cal dir també que actualment Sostre Cívic està duent a terme una reforma al carrer de la Princesa. Es tracta de cinc immobles que seran gestionats mitjan-

²³ Per a més informació sobre aquest model, vegeu l'estudi *Andel: el model escandinau d'accés a l'habitatge*, de Raül Turmo, Fundació Jaume Bofill, 2004.

²⁴ Vegeu <<http://www.fucvam.org.uy>>.

²⁵ Vegeu <<http://www.ccma.cat/tv3/alcarta/retrats/cal-cases-un-projecte-de-vida/video/5499285>>.

çant RCU. La diferència és que, en el cas de La Borda, el desenvolupament comunitari és previ a la construcció. Sostre Cívic, en canvi, funciona d'acord amb un registre; la gent s'hi inscriu i, a mesura que s'obtenen pisos, truca a les persones interessades per anar-los omplint. Aquesta és la principal diferència, juntament amb altres característiques de caire organitzatiu que veurem en el pròxim apartat i que donen forma al projecte RCU de La Borda, el qual compta amb **altres elements distintius que cal citar**:

1. 'Co-housing'; és a dir, un disseny col·laboratiu dels espais comuns (bugaderia, terrassa, menjador/cuina, pati, espai de cures) i dels habitatges entre arquitectes i membres.

2. El vincle amb Can Batlló és fonamental. Es tracta del territori de l'ecologia social de La Borda, en el qual tenen lloc la majoria de les interaccions i les reunions.

3. A diferència d'altres immobles, s'està negociant amb l'Ajuntament la no construcció d'un pàrquing per habitatge, tal com estableix la normativa. D'aquesta manera **es vol fomentar l'ús del transport públic, de la bicicleta i la col·lectivització dels mitjans de transport privats.**

4. Atès que es tracta d'un procés comunitari, **es posa èmfasi en la resolució dels problemes subjectius que vagin sorgint en el camí.** Els conflictes o les dinàmiques de poder s'han tractat en alguna ocasió en tallers específics; també es contempla la possibilitat de contractar, si cal, serveis externs d'anàlisi d'organitzacions.

Model organitzatiu i recursos emprats

La Borda està organitzada en sis comissions: Secretaria, Convivència, Comunicació, Arquitectura, Jurídica i Economia. **També compta amb un Consell Rector** —o secretaria ampliada—, el qual està format per quatre vocals, un president/a, un secretari/a i un tesorero/a, càrrecs ocupats en tots els casos per membres de la cooperativa.

Cadascuna d'aquestes comissions fa propostes que es porten a debat a l'espai de coordinació o secretaria ampliada i que després es resolen a **l'Assemblea General, màxim òrgan decisor**, el qual funciona de manera deliberativa i per consensos i, sempre que és possible, evita les votacions. Aquest darrer mecanisme s'utilitza com una manera de visibilitzar les inclinacions majoritàries del grup a l'hora de prendre decisions, i no pas com un instrument resolutiu.

El lloc de reunió és l'auditori de Can Batlló. Aquest espai acull una assemblea general mensual i, si escau, tallers específics de periodicitat variable. Així, per exemple, s'hi fan tallers d'arquitectura per decidir els espais comuns i el model energètic de la cooperativa; tallers d'economia per dissenyar mecanismes de suport mutu o maneres d'afrontar el pagament de les despeses; tallers per pensar el model de convivència que es vol adoptar; tallers sobre emocions per tractar qüestions relatives a les maneres de sentir

el projecte, les dinàmiques de poder internes que tot procés comporta, o com reforçar els vincles fraternals entre totes les persones membres, etc.

Formar part de Can Batlló també implica assumir tasques que s'han de dur a terme periòdicament en l'àmbit del centre social, com ara la neteja de l'espai o omplir les enquestes de seguiment que es formulen des de la secretaria amb l'objectiu d'identificar potencialitats i problemes col·lectius.

La comunicació interna es fa a través d'una llista de distribució. S'hi envien les ordres del dia i les actes de les assemblees, així com la informació d'interès general.

La comunicació externa es fa a través del blog (www.laborda.coop), **de Twitter** (@bordacoop), **de Facebook**, i **d'una adreça de correu electrònic** (info@laborda.coop) que permet, a qui vulgui, obtenir informació sobre aspectes concrets del projecte. Quant a les invitacions a participar en debats i conferències, el torn de les persones portaveus és rotatiu i es decideix en funció de l'interès, les possibilitats i el tipus d'acte en què s'ha d'intervenir.

El treball a La Borda és, fonamentalment, voluntari, encara que **hi ha algunes tasques remunerades d'acord amb les necessitats del projecte**. Així, per exemple, l'assessorament jurídic —per redactar-ne els estatuts i el règim intern— l'ha fet en primera instància el Col·lectiu Ronda. La cooperativa d'arquitectes La Col —alguns membres de la qual formen part de La Borda— també rebrà una remuneració pel desenvolupament del projecte arquitectònic. A més a més, hi ha un càrrec tècnic que s'ocupa de la comptabilitat i un tresorer/comptable, tots dos remunerats.

Productes i serveis

Aquest apartat inclou tres elements: dos de consum intern i un de consum extern. En el primer cas, La Borda és una cooperativa intergeneracional que aplega, des de nadons, fins a gent en edat de jubilació. Per aquest motiu, s'ha previst un **espai comú de cures**, ja sigui de tipus *kindergarten* o amb una llitera i un jacuzzi per poder atendre les necessitats de les persones més grans.

Un altre element de consum intern serà la constitució d'una **cooperativa de consum de productes ecològics**. En aquest sentit, s'ha previst la construcció d'una gran cambra frigorífica per conservar-hi els productes procedents del camp.

També s'ha previst fer un **local a la planta baixa per llogar a entitats d'economia social i solidària**, amb la qual cosa la cooperativa disposaria d'alguns ingressos extra.

A més a més, La Borda organitza debats,²⁶ presentacions²⁷ i actes lúdics comunitaris —com ara calçotades i sessions de micròfons, en què la gent

²⁶ «Municipalisme i cooperativisme. Què vol dir bon municipalisme per a l'economia solidària», 24 d'abril de 2015; amb la participació de Coop57, Col·lectiu Ronda, Som Energia i La Borda.

²⁷ Els dies 6 i 7 de març de 2015 es va fer la presentació pública del projecte.

posa música, canta o balla— que li permeten obtenir alguns recursos mitjançant la venda de begudes o menjar.

Relació amb els usuaris/consumidors/associats

Segurament, **el requisit més important per formar part de La Borda és tenir temps i energia per aportar treball voluntari**. Cadascun dels membres participa en una de les comissions abans esmentades, fet que comporta unes hores de treball setmanal, que varien en funció de les possibilitats de cada persona i de les necessitats puntuals i variables del projecte.

Hi ha tres tipus de persones sòcies, amb uns drets i deures diferents:

Habitant: té tots els drets i deures. Ha d'assistir a les assemblees generals, que són el principal òrgan sobirà de la cooperativa, i ha d'aportar treball a alguna de les comissions. També ha d'aportar diners al capital social de la cooperativa. A més, ha de complir els requisits contemplats en el règim d'habitatge de protecció oficial (HPO).

Col·laborador: té alguns drets i pot assistir a les assemblees. Per poder adquirir la condició de membre ha d'aportar 100 euros al capital social de la cooperativa.

Expectant: està a l'expectativa que quedi algun pis buit a La Borda, o que s'engegui una altra promoció de pisos, per anar-hi a viure. També ha d'aportar 100 euros al capital social de la cooperativa.

Relació amb l'administració pública

El procés de La Borda és una ramificació del de Can Batlló, del qual ja hem parlat abans. Els seus espais són fruit d'una cessió que es va aconseguir després d'una campanya veïnal. Amb aquesta iniciativa es reclamava que es duguessin a terme alguns continguts aparcats —contemplats en el Pla General Metropolità de 1978—, entre els quals hi havia un centre d'atenció primària (CAP), un centre cultural i molts metres d'espai públic. En teoria, tots aquests equipaments s'havien de construir amb les rendes obtingudes per la immobiliària Gaudir (propietària de gran part del recinte de Can Batlló), que l'any 2006 havia planificat construir-hi molts pisos. L'esclat de la bombolla immobiliària el 2008 va paralitzar aquesta obra i dos anys després es va iniciar la campanya veïnal «Tic Tac», que va donar com a resultat l'autogestió de Can Batlló.

Abans d'intentar obtenir el terreny on es construirà l'edifici de La Borda, estava previst que els pisos de la cooperativa fossin fruit de la reforma d'una antiga nau industrial. Problemes de tipus patrimonial van fer que l'Ajuntament de Barcelona, a través del departament d'Hàbitat Urbà, recomanés la cessió del solar del carrer de la Constitució com a emplaçament. A partir d'aquell moment, les autoritats locals van exigir la inscripció legal de la cooperativa en el registre corresponent, així com la redacció d'uns estatuts i d'un règim intern, que havien de ser aprovats per l'Administració pública. Aquests tràmits ja s'han resolt.

D'altra banda, **la cooperativa està subjecta als requisits de l'habitatge de protecció oficial (HPO)**. Perquè algú hi pugui viure, és indispensable que compleixi els barems de renda d'HPO i que estigui empadronat a la ciutat de Barcelona amb una antiguitat mínima de dos anys. A més, el preu de la quota mensual de lloguer dels habitatges no pot ser superior als 5,6 euros per metre quadrat, que és el topall màxim fixat per a l'HPO.

El terreny se cedirà a la cooperativa per un període de 75 anys i sempre conservarà la seva titularitat pública. En concepte d'aquesta cessió, el cànon a pagar, establert pel Departament de Patrimoni de l'Ajuntament, se situa entre els 3.300 i 3.800 euros l'any.

Finalment, ara com ara hi ha diversos infrahabitatges en el solar del carrer de la Constitució. És condició *sine qua non* per a la construcció de l'edifici que les persones que hi viuen siguin reallotjades en uns habitatges dignes. Aquesta qüestió ha estat objecte de negociació i actualment existeix un compromís verbal per part del Consistori per a la resolució positiva d'aquest assumpte, ara en mans dels Serveis Socials.

Externalitats positives

Segurament, la principal externalitat serà la consolidació d'un model d'accés a l'habitatge no especulatiu que sigui un referent en l'àmbit urbà. En aquest sentit, **la redacció dels estatuts i del règim intern, qüestió que ha estat totalment innovadora, servirà per a futures promocions que vulguin emprendre un projecte similar.** Poder transmetre el *know-how* a altres iniciatives és una contribució important per a la constitució d'altres cooperatives de cessió d'ús.

La Borda s'ha d'emmarcar també en un projecte polític més ampli de «cooperativització de la ciutat», on també cal ubicar Can Batlló, en el qual es desenvoluparà en un futur pròxim el planter de cooperatives Coopolis, entre altres iniciatives laborals que ja existeixen a l'actualitat. És a dir, La Borda vol ser una part activa de l'intent de transformació d'un model de ciutat-empresa en

La principal externalitat serà la consolidació d'un model d'accés a l'habitatge no especulatiu que sigui un referent en l'àmbit urbà.

un altre de ciutat-cooperativa. En aquest sentit, **s'oferirà una alternativa a l'imaginari de compra o lloguer d'habitatge**, caracteritzat pel deute, els preus elevats i l'individualisme, i es proposarà una altra opció de preu més accessible i que fomenti la creació de comunitat. Dit en altres paraules, es vol contribuir a promoure un concepte totalment nou: l'habitatge com a valor d'ús, en substitució progressiva de l'habitatge com a valor de canvi.

Amb relació al punt anterior, també cal posar sobre la taula la defensa del **principi d'intercooperació**; és a dir, el treball en xarxa amb altres cooperatives per tal d'assolir el potencial màxim. Quant a això, es contempla la possibilitat que l'energia elèctrica s'obtingui a través de la cooperativa Som Energia, que els aliments provenguin d'alguna cooperativa agrària i que, com hem dit abans, el projecte arquitectònic el desenvolupi La Col.

També **es vol fer un edifici que sigui el més intel·ligent i sostenible possible**, tant pel que fa a l'ús de materials de construcció, com al confort i l'eficiència mediambiental. Per aconseguir-ho es podran posar uns inodors que utilitzin el mínim d'aigua possible i que permetin reutilitzar els excrements per fer-ne adob. Així mateix, després de constatar mitjançant una enquesta realitzada a la totalitat dels futurs habitants que un percentatge molt significatiu viu en situació de pobresa energètica, serà possible generar uns estàndards de confort que resolguin aquesta situació sense les mancances actuals i amb un nivell de despesa similar a l'actual o fins i tot inferior.

D'altra banda, La Borda va participar en l'exposició *Pis(o) Pilot(o)*, organitzada pel Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB) el mes de juny de 2015. Es tractava d'una reflexió sobre el model de ciutat centrada en les alternatives d'accés a l'habitatge que s'estan gestant després de la crisi. A l'estand de La Borda hi havia una explicació en tres murs sobre Can Batlló, el projecte de La Borda en si mateix, i els reptes de futur, i disposava de materials escrits, visuals i sonors, dissenyats tots ells per membres de la cooperativa.

Aquesta exposició era itinerant i una part va anar a Bogotà (Colòmbia). Segons va explicar el comissariat de la mostra, La Borda va ser un dels vuit projectes escollits, d'entre un total de 40, per anar a altres indrets.

Sostenibilitat i reptes de futur

El principal repte de La Borda és començar la construcció de l'edifici al més aviat possible, atès que els terrenys ja han estat cedits legalment, i culminar-la 18 mesos després. L'edifici tindrà 30 habitatges o unitats de convivència (UC), de tres mides diferents (40/45 m², 55/60 m², 70/75 m²). Cada UC ha d'aportar 15.000 euros al capital social de la cooperativa. Aquests diners serviran per demanar un crèdit a entitats d'economia solidària i de finances ètiques, com Coop57, i finançar el cost del projecte — estimat en 2.400.000 euros— que es tornarà mitjançant el pagament d'unes quotes mensuals, l'import de les quals, que encara no s'ha fixat, serà proporcional a la grandària dels pisos.

També s'emetraran títols participatius i es podrà aportar capital de manera voluntària o adquirint la condició de sòcia o soci col·laborador.

El preu total de l'edifici es podrà reduir en funció de diferents variables, com ara el treball físic aportat per les persones membres. També, gràcies als coneixements tècnics d'algunes de les persones sòcies habitants que s'encarregaran de la materialització del projecte arquitectònic, els preus seran més ajustats que si calgués externalitzar-ho tot.

En un altre ordre de coses, també s'està pensant en la possibilitat que una part de la quota mensual tingui un excedent per si alguna unitat de convivència no pot pagar la seva mensualitat durant algun temps (per exemple, en cas d'atur forçat de les persones que hi visquin).

Un altre debat obert és quina quota caldrà pagar a partir del moment en què el cost total de l'edifici (uns vint-i-cinc anys després de la construcció) ja s'hagi pagat. És molt possible que els diners de la mensualitat serveixin per crear un fons per al desenvolupament de futures promocions de cessió d'ús. D'aquesta manera, l'esforç econòmic no serà tan important com el que han de fer actualment les persones membres de La Borda, cosa que facilitarà la reproductibilitat del model en el futur.

Conclusions

1. En els darrers anys, les lluites pel dret a l'habitatge a la ciutat de Barcelona han estat fonamentals. El moviment d'ocupació, la denúncia del *mobbing* o violència immobiliària, les mobilitzacions de VdeVivienda o de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) serveixen per visibilitzar que, si bé el dret a l'habitatge està contemplat en l'article 47 de la Constitució Espanyola,²⁸ aquest article, *de facto*, no es compleix. L'habitatge ha estat a la base de la crisi econòmica del present. La Borda, per tant, forma part d'aquelles iniciatives que han sorgit per adreçar una necessitat que ni el mercat ni l'Estat han estat capaços de resoldre.

2. La inclusió de La Borda en una recerca sobre comuns urbans i economia comunitària queda justificada per dos motius: d'una banda, perquè aquest exemple encaixa en la concepció d'Elinor Ostrom d'una comunitat (subjecte) que gestiona un recurs (objecte) amb les seves pròpies normes (governança). **De l'altra, perquè la concepció antineoliberal de l'accés a l'habitatge per part de La Borda se situa precisament en un moment en què aquest dret s'ha convertit en un autèntic tancament o *enclosure***, que està ben lluny de ser una garantia, i que dificulta que molta gent pugui materialitzar una part indispensable del dret a la ciutat. En certa manera, podem traçar un paral·lelisme entre el que La Borda pretén desenvolupar avui i el sistema que van concebre les cooperatives de consum perquè els obrers de la ciutat poguessin accedir a una alimentació més econòmica.²⁹ Davant un bé necessari per a la supervivència, però inaccessible per a la majoria, es desenvolupa una proposta d'economia comunitària, basada en mecanismes de suport mutu, que permeti accedir a l'habitatge sense passar pels canals tradicionals.

3. La Borda és un model d'accés a l'habitatge alternatiu al de la propietat tradicional i al model de lloguer. En aquest sentit, constitueix un exemple d'economia comunitària, perquè experimenta amb una manera de satisfer una necessitat bàsica d'una forma alternativa al mercat i a l'àmbit públic. En aquest cas, la forma de propietat és la «cessió d'ús»,

²⁸ L'article 47 afirma: «Todos los españoles tienen derecho a disfrutar de una vivienda digna y adecuada. Los poderes públicos promoverán las condiciones necesarias y establecerán las normas pertinentes para hacer efectivo este derecho, regulando la utilización del suelo de acuerdo con el interés general para impedir la especulación».

²⁹ Vegeu La ciutat invisible: *Les cooperatives obreres de Sants*. La ciutat invisible, Barcelona, 2012; o La ciutat invisible: *Un barri fet a cops de cooperació. El cooperativisme obrer al Poble Nou*. La ciutat invisible, Barcelona, 2015.

basada en el gaudi del dret d'ús indefinit d'un habitatge, la propietat del qual és col·lectiva.

4. La defensa de l'habitatge com un valor d'ús —i no com un valor de canvi especulatiu— no va trobar models de materialització que escapessin de l'imaginari de compra o de lloguer fins a l'aparició, l'any 2004, de Sostre Cívic, una entitat que promou el model Andel o RCU, fórmula que a Dinamarca funciona amb molt d'èxit des de fa més d'un segle. Per tant, la inclusió de l'RCU a la normativa d'habitatge autonòmica catalana va suposar un important pas endavant.

5. La tasca de Sostre Cívic ha estat indispensable —i ho continua sent— per al foment de nous models. Amb tot, tant a Catalunya com a l'estat espanyol hi ha pocs exemples referents d'RCU, per la qual cosa cal trobar més organitzacions que desenvolupin pràctiques d'aquest model. El paper de La Borda s'inscriu en aquest marc d'alternatives no especulatives posteriors a la crisi, i de creació d'una comunitat impulsora d'un nou model d'habitatge.

6. El fet que una comunitat urbana de persones com la de La Borda es pugui organitzar per construir un edifici en què la propietat és col·lectiva constitueix una novetat en el panorama de l'habitatge. L'objectiu que es persegueix és triple: blindar l'habitatge a l'especulació; facilitar l'accés a l'habitatge per a les rendes baixes; i trencar amb l'individualisme que caracteritza la vida ciutadana a les metròpolis. El procés col·laboratiu previ i posterior a la construcció és una condició d'una manera incipient de construir i habitar els barris de la ciutat.

7. Si el model d'habitatge proposat prolifera, el model de ciutat s'anirà transformant. En aquest sentit, l'element econòmic central del projecte de La Borda és eliminar els intermediaris en la mesura en què es pugui, amb la idea de substituir-los per l'autogovern comunitari pel que fa a tot el procés de gestació i materialització de l'immoble, i aconseguir per aquesta via reduir els preus al màxim. A més, l'objectiu a mig termini és poder oferir fons —en forma de préstecs provinents de les quotes— per a la construcció de futures promocions, a més de transmetre els coneixements adquirits al llarg d'aquest procés a grups interessats a accedir a l'habitatge RCU.

8. Segons el que hem vist, La Borda, com a exemple d'economia comunitària, es concep des d'una òptica no mercantil, amb un accent important en la possibilitat de fer un retorn social d'acord amb els principis de l'ESS. Recordem que aquests principis es plantejaven com una forma d'intervenir i de transformar socialment i de prioritzar l'interès general i no únicament el de les persones implicades. Així ho fa La Borda quan intervé en projectes com el de Can Batlló, o quan decideix negociar l'obligació de construir pàrquings per apostar per la sostenibilitat mediambiental.

5. GESTIÓ CIUTADANA I COMUNITÀRIA D'EQUIPAMENTS

5.1. Què és la gestió ciutadana d'equipaments?

L'espai de qualitat —públic o per a la trobada—, sovint objecte de comercialització, és un dret més al voltant del qual es lliura la lluita redistributiva. Cada vegada és més difícil accedir a aquest tipus d'espais en igualtat de condicions a causa de la pressió immobiliària. No obstant això, els espais públics de qualitat són essencials per a la realització de funcions socials i polítiques —àgora, lloc de trobada i de gestació de comunitat— i caldria considerar-los com una part important de la renda social que s'ha de redistribuir (Standing, 2014: 337).

Un d'aquests models és el que s'articula a partir de la gestió ciutadana d'equipaments. Aquest tipus de gestió no és nou a Barcelona. L'Ateneu Popular 9 Barris, de finals de la dècada de 1970, constitueix un dels primers exemples d'equipament públic governat per veïns de la zona. Des de llavors, s'han creat molts altres espais a la ciutat —des de poliesportius, fins a horts urbans— d'acord amb aquest model, encara que amb diferents modalitats de cessió, gestionats per grups de veïns organitzats i per associacions sense ànim de lucre, però de vegades també per empreses privades motivades pel benefici econòmic. Sembla que la crisi ha retornat la centralitat a una fórmula que és promoguda per la institució mateix per tal de compensar la falta de recursos i poder proveir els serveis necessaris.

De vegades, alguns dels centres cívics municipals que han estat fruit de la lluita veïnal impulsada pels barris s'han cedit a empreses privades d'acord amb un règim d'externalització. La suposada necessitat de buscar models més eficients i eficaços ha fet que els centres cívics hagin acabat foragitant altres models de gestió i d'explotació del mateix recurs públic. Molts es regeixen per paràmetres i protocols d'explotació privada: rendibilitat, eficiència econòmica i precarització de la mà d'obra. Aquest procés ha comportat la privatització progressiva de l'explotació d'alguns béns públics. S'exclou així la possibilitat de gestionar aquests equipaments de forma ciutadana o comunitària, i aquest procés limita la capacitat, per part del veïnatge, de desenvolupar-hi iniciatives autoorganitzades.

Com a contraposició a aquesta tendència s'ha creat la Plataforma de Gestió Ciutadana de Barcelona, que considera que la gestió ciutadana «es una fórmula de gestió —especifica d'un equipament de titularitat municipal o d'un projecte d'intervenció— acordada entre l'Ajuntament de Barcelona i el teixit associatiu del territori objecte de la intervenció per la qual una entitat es fa càrrec de la gestió d'un equipament i/o projecte d'interès general». Aquesta plataforma vol contraposar la seva proposta a la de la gestió externa, que és quan la cessió recau en una empresa. Tal com la defineixen les entitats, s'ha de desenvolupar de manera que complementi i reforci les iniciatives generades per l'entorn mateix a través de la xarxa associativa, amb alguna cosa que la diferenciï d'altres fórmules d'externalització que recauen en empreses privades.

La gestió ciutadana d'espais públics considera l'àmbit públic com el conjunt de recursos comuns que poden ser gestionats des de la societat organitzada, i no només allò que és governat per la institució.

Segons la Plataforma de Gestió Ciutadana de Barcelona, les característiques que defineixen el model de gestió ciutadana són:

- La necessitat que la ciutadania participi en l'objecte de l'equipament o del projecte.
- L'existència d'una entitat gestora sense ànim de lucre legitimada, representativa i implicada en el seu territori o sector.
- L'existència d'un projecte de gestió, compartit en els valors i consensuat per l'Ajuntament de Barcelona i per l'entitat gestora.
- Un acord explícit de col·laboració, formalitzat en un conveni, entre l'Ajuntament, que és el titular de l'equipament, i l'entitat gestora.
- El compromís de promoure canals de participació oberts i transparents en la presa de decisions i en la realització d'activitats.
- L'empara jurídica de les Normes reguladores de participació ciutadana i de la Carta Municipal.

No obstant això, algunes veus reclamen la necessitat d'anar més enllà, i han començat a utilitzar la teoria dels comuns urbans per proposar conceptualitzacions que ultrapassin la gestió ciutadana: la gestió comunitària vinculada als «comuns urbans».

5.2. Gestió comunitària d'equipaments

En contraposició al concepte de «gestió ciutadana» —en general pensat des del marc jurídic-legal que defineix el pacte entre societat i Administració— s'ha començat a definir la gestió comunitària com aquella emmarcada en l'Economia Social i Solidària (ESS) i, per tant, en l'eix de la transformació social com a proposta política d'apoderament de les comunitats. Segons hem explicat abans, el marc de l'ESS col·loca al centre el benestar de les persones i no la maximització de beneficis, i considera que els processos de producció, distribució i consum han de revertir en la millora de la qualitat de vida de la comunitat (Font, Ojeda i Urbano, 2015).

Prioritzar la possibilitat de formar part de la transformació de l'entorn comporta, segons Font, Ojeda i Urbano, la centralitat de l'autonomia en la presa de decisions i la creació d'espais de consens i sobirania —amb relació a la democràcia directa o participativa— i genera vincles de suport mutu —comunitat—, subjectes col·lectius i relats compartits que reforcen la capacitat de resposta política dels implicats en aquest tipus de gestió. L'apoderament que allò comunitari produeix és un tret distintiu davant les fórmules ciutadanes de gestió que no posen necessàriament al centre la transformació social.

Així, la gestió comunitària entén els equipaments i els serveis com a béns comuns de la població i no com a recursos propietat de l'Administració. Com expliquen els autors citats, la gestió ciutadana sol ser fruit d'una lluita veïnal de caràcter reivindicatiu, la correlació de forces de la qual es manifesta, en el moment de la seva concreció, en la materialització dels termes de la gestió: horaris, finançament, grau d'autonomia, etc. (2015).

Per a aquests autors, els aspectes que defineixen la gestió comunitària són:

a) Accessibilitat/universalitat. Es parteix de la noció de bé comú i, perquè ho sigui, cal garantir l'accessibilitat de la comunitat als serveis i recursos, amb criteris de dret i sentit d'allò públic, sense exclusions ni discriminacions.

b) Democràcia directa i autodeterminació. Passa per la permeabilitat i la incorporació de qualsevol membre de la comunitat en les estructures de gestió i presa de decisions.

No obstant això, s'ha de tenir en compte que cada grup de treball té ritmes i formes pròpies, però les decisions globals (pressupostos, formes d'implicació, normes, formació, serveis) s'han de prendre a partir del consens i amb potestat per revisar els criteris acordats.

c) Transparència en la gestió econòmica i en la presa de decisions. Per fer-ho, cal accessibilitat a la informació econòmica del projecte i dels seus òrgans de gestió, i que aquesta informació sigui avaluable per qualsevol persona. Cal treballar els aspectes comunicatius i els fluxos d'informació per evitar reproduir formes d'opacitat per omissió.

d) Autocontrol i autoavaluació. Serveix per revisar si es compleixen els criteris de control democràtic dels projectes. Sense voler-ho, els projec-

tes són desiguals i imperfectes i, sovint, es donen situacions de poder per autoritarisme, carismes, submissió o despotismes. Cal ser conscients d'aquests factors i actuar en els processos de gestió relacional i de presa de decisions per equilibrar les relacions. Els mecanismes d'autocontrol no haurien de quedar només com a eines consultives, sinó que haurien de preveure la capacitat de decidir sobre la revocació dels càrrecs i responsabilitats.

e) *Vincles territorials que qualsevol entitat i projecte ha de mantenir amb l'entorn. Ha de ser el context en el qual es trobi el que defineixi els projectes i aquests han de respondre a un interès col·lectiu consensuat, des del suport a grups d'artistes i col·lectius locals, fins a la implicació en la programació de la vida cultural de la població.*

f) *Capacitat d'esdevenir una eina al servei de la comunitat que l'envolta per transformar l'entorn que habita. Comporta valorar diferents qüestions, com ara la funció del projecte i el volum d'activitat que assumeixi, la remuneració per certes tasques i funcions, temps de dedicació, etc. Això fa més complexa l'estructura social i organitzativa de la comunitat, ja que condiciona l'horitzontalitat, transparència i control social en el si de la comunitat.*

g) *Possibilitat de reversió en els mateixos projectes i de retorn a la comunitat: la gestió comunitària ha d'incorporar criteris d'eficiència, eficàcia i responsabilitat social, mètodes d'avaluació propis que permetin desenvolupar un balanç social en clau de bé comú i reciprocitat.*

De fet, aquests autors estan vinculats amb el projecte de l'Ateneu Popular 9 Barris, cas d'estudi que tot seguit descrivim i que ens serveix per presentar un exemple històric molt representatiu de la ciutat.

5.3. Cas d'estudi I: Can Batlló³⁰

Descripció

El recinte de Can Batlló està situat entre el carrer de la Constitució i la Gran Via, i data del 1880. El barri de la Bordeta va estar molt lligat al desenvolupament de la industrialització dels segles XIX i XX, i va ser un dels nuclis tèxtils més importants de Barcelona. Can Batlló va ser el cor d'aquesta expansió: una autèntica ciutat fabril que ocupava més d'una quarta part de la superfície del barri (l'equivalent del Camp Nou). Va arribar a tenir més de dos mil empleats, principalment dones; l'any 1964 encara donava feina a gairebé la meitat dels treballadors del barri.

³⁰ Capítol elaborat a partir de l'article «Can Batlló: construir comunitats en les ruïnes de la crisi», de Rubén Martínez, Mauro Castro, Joan Miquel Gual i Marc Martí; de la recerca «Comuns urbans en temps de crisi», de l'Observatori Metropolità de Barcelona (<http://bcncomuns.net/>), de la qual els autors d'aquest dossier han format part; de la pàgina web del projecte <<https://canbatllo.wordpress.com>>, i del coneixement directe del cas d'estudi.

Segons el Pla General Metropolità del 1976, l'espai estava destinat a equipaments públics i habitatges; no obstant això, i malgrat les reivindicacions del veïnat, mai no es va remodelar. A mitjans del 2009, els veïns i veïnes del barri es van organitzar i van plantejar un ultimàtum a l'Administració: si les obres de transformació del recinte no començaven al juny del 2011, ells mateixos s'en-carregarien de remodelar-lo i gestionar-lo.

Així, el dia 11 de juny d'aquell any, es va ocupar la fàbrica mitjançant una mobilització i es va aconseguir la cessió perpètua d'una de les naus: el Bloc 11. Actualment en aquest espai hi ha una biblioteca –la Biblioteca Popular Josep Pons–, una sala polivalent i un auditori, i ofereix tallers d'arts plàstiques, escèniques i audiovisuals. També s'hi han habilitat altres sales per a usos diversos: rocòdrom, espai d'exposicions, fusteria, etc.

La plataforma «Can Batlló és per al Barri», que va sorgir d'aquesta primera ocupació, encara està activa i ha continuat reclamant i recuperant àrees de la fàbrica per ampliar l'ús públic de l'espai. També proposa un replantejament del projecte urbanístic vigent.

Els objectius mínims plantejats per la Plataforma són:

- Veïnes i veïns afectats, indemnitzats i real·lotjats.
- Industrials afectats, indemnitzats i real·lotjats.
- Habitatges socials previstos en construcció.
- Creació d'una zona verda i d'horts urbans comunitaris dins l'actual recinte industrial.
- Obertura de més naus del recinte: recuperar-les per a equipaments de barri. Tal com va passar amb el Bloc 11, estan disposats a fer realitat nous projectes.
- Construcció de l'Àrea Bàsica de Salut, planificada i pressupostada als terrenys de la Magòria (obres iniciades a la primavera del 2012 i espai ja en actiu).
- Enderrocament dels murs de tot el frontal del carrer de la Constitució i del carrer de Parcerisa amb la finalitat de permeabilitzar i millorar els accessos amb zones verdes immediates i àmplies (objectiu aconseguit a la primavera del 2013).
- Mantenir la nau principal de Can Batlló com a edifici públic i equipament de ciutat. No s'acceptarà la concessió del patrimoni col·lectiu per a usos privatis. Volen que tingui una relació i sigui coherent amb el passat industrial del barri (facultat i/o escola d'arts i oficis, viver d'empreses cooperatives amb finalitats socials, etc.)³¹.

Per tant, aquesta experiència és rellevant, no només per l'exercici de la gestió comunitària, sinó també perquè el mateix procés de cessió de l'espai a través d'una lluita veïnal ha generat un potent moviment d'agregació i ha ampliat el seu àmbit d'incidència política.

Avui dia Can Batlló és un equipament de gestió comunitària, regit per principis d'autonomia, cooperació, horitzontalitat i democràcia organitzativa, que acull activitats culturals, artístiques, polítiques i formatives. La gestió de l'equipa-

³¹ Més informació a <<http://canbatllo.wordpress.com/plataforma/>>.

ment és de caràcter col·lectiu i es fa a través de la plataforma mitjançant eines assembleàries en què participen més de tres-centes persones, si bé una implicació no sempre formalitzada ni contínua dificulta establir amb precisió un nombre exacte. També duu a terme desenes de projectes. A més, en tots dos casos, les xifres no deixen d'augmentar.

Model organitzatiu i recursos emprats

La gestió comunitària de Can Batlló es basa en una sèrie de metodologies assembleàries provinents dels moviments socials. L'estructura és oberta: des de la pàgina web s'impulsa a participar en la majoria de les assemblees i activitats. Les comissions i grups de treball que integren Can Batlló són:

- **Assemblea de la plataforma «Can Batlló és per al barri»:** està formada per veïns i veïnes de la Bordeta, Sants, Badal, Hostafrancs i la Font de la Guatlla. És mensual i serveix per organitzar les reivindicacions i coordinar les accions de protesta i el treball col·lectiu, a més d'estructurar l'autogestió dels espais.
- **Assemblea General de Can Batlló:** és quinzenal, hi assisteixen entre 25 i 80 persones i té com a tasca principal la coordinació de la gestió quotidiana del recinte fabril i les obres necessàries per rehabilitar-lo. Gestiona el Bloc 9.
- **Assemblea del Bloc 11:** és l'encarregada de gestionar aquest espai, el primer que va entrar en funcionament i sobre el qual es va començar a articular tota l'activitat de Can Batlló.
- La resta de comissions i grups de treball, que s'encarreguen de les activitats necessàries per tirar endavant la gestió, són: Difusió, Negociació, Disseny de l'Espai, Infraestructures, Activitats, Audiovisuals, Rocòdrom, Arts, Disseny Gràfic, Auditori, Espai de Trobada i Bar, i la Biblioteca Popular Josep Pons.

Tot el treball i els recursos econòmics provenen de la cooperació ciutadana i de la participació de veïns i veïnes de diferents edats. No obstant això, atès l'impacte del projecte a escala urbana, compta amb el suport de persones de tot Barcelona. La participació es materialitza mitjançant treball humà en tasques diverses de coordinació, mà d'obra i assessoria tècnica per a les diferents feines, però també cedint materials, menjar, mobles, etc., i, fins i tot, proporcionant vehicles per a les necessitats logístiques.

Actualment, en la seva gestió hi participen més de tres-centes persones. Cal ressaltar que malgrat els marcs comuns que donen certa estabilitat al projecte, el futur de les reivindicacions dependrà també de les persones i els col·lectius implicats en el procés. En aquest sentit, Can Batlló és un «procés» que evoluciona i s'adapta a les noves condicions. Els objectius més recents que s'ha fixat la plataforma per a l'acció són preservar la façana del Bloc 12 i habilitar la Nau 19 per a nous projectes de gestió comunitària.

Productes i serveis

El Bloc 11 té 1.500 m² i és el que primer es va habilitar. Consta dels elements següents:

- Un espai de trobada intergeneracional: s'hi duen a terme activitats socials i culturals de petit format (cabaret, etc.) i també disposa d'un bar.
- La Biblioteca Popular Josep Pons: està adherida a la xarxa de biblioteques socials autogestionades. Té 300 m² i és la biblioteca autogestionada més gran de Catalunya.
- Un auditori de 250 m²: s'hi organitzen activitats de circ, teatre, concerts, festes, projeccions, fòrums, etc. Conté l'Espai de Creació Musical de Can Batlló, on assagen fins a una dotzena de grups.
- Altres espais d'activitats: un espai dedicat a les arts (escultura, ceràmica, pintura, etc.); un espai d'entrenament, un laboratori audiovisual amb plató, un rocòdrom (escalada artificial) i espais polivalents per a tallers i exposicions.
- Durant el 2014 es van obrir més espais d'aquest bloc i s'hi van engegar la Impremta Col·lectiva, la Zona 11 (reflexió i creació contemporània), i el Centre de Documentació dels Moviments Socials (que es va obrir més endavant).
- La nau del Bloc 9: magatzem dels productes dels horts, taller de mobilitat i autoreparació de vehicles mecànics, espai d'assaig d'arts escèniques i espai infantil. Zona de 275 m² dedicada a jardins comunitaris.

Els tallers i la programació varien segons les propostes de la comunitat. També s'han presentat diversos projectes de caràcter més estable, els quals s'estan situant a l'espai o formen part de l'ecosistema de relacions que impulsa i manté Can Batlló. Són projectes que aposten per l'economia social i solidària, com ara el Viver d'Economia Social i Cooperativa, la cooperativa d'arquitectes La Col, la consultoria A+4, la Ciutat Invisible, Som Energia, el Grup UniCO, o el projecte d'habitatge cooperatiu La Borda.³²

Relació amb els usuaris/consumidors/associats

A més dels serveis oberts a la comunitat que s'han esmentat, i dels nous que s'hi van incorporant, Can Batlló és un projecte obert a la participació dels veïns i veïnes, que hi poden col·laborar de diverses maneres.

Es tracta d'un model que posa l'accent en les formes democràtiques de gestió dels equipaments i que proposa una relació amb l'espai basada en el compromís, la interacció i la col·laboració. L'aposta consisteix a passar de l'usuari com a «consumidor» d'activitats, a l'usuari com a públic actiu que participa, aporta —temps, recursos, etc.—, proposa i es coresponsabilitza i, per tant, té capacitat de decisió sobre la gestió i les diferents activitats que es duen a terme, encara que sempre des d'un marc polític compartit: democràcia directa i aposta per l'economia social i solidària.³³

³² Per veure tots els projectes programats, consulteu <<https://canbatllo.files.wordpress.com/2010/09/dossier-nous-projectes-de-la-plataforma-gen2013.pdf>>.

³³ Principis recollits a l'apartat 4.2.

Cal assenyalar que per a Can Batlló és central la vinculació amb el territori a partir de la implicació dels veïns i veïnes, però, sobretot, dels sectors organitzats de Sants i dels barris limítrofs que estan involucrats en l'assemblea de la plataforma i que proposen activitats, a més d'estar compromesos amb la gestió.

Relació amb l'administració pública

La relació amb l'Administració és doble: de tensió (així és com es va aconseguir la cessió d'espai) i de col·laboració; una vegada s'ha obtingut la cessió, es busquen vies per potenciar el treball de Can Batlló i de les associacions i els grups que l'integren, encara que continuen les reivindicacions sobre l'espai com a habitatge social, parcs, etc., que s'espera que siguin assumides per l'Ajuntament.

El tipus de model que s'ha posat en funcionament a Can Batlló fa que les persones i els col·lectius involucrats se sentin responsables d'intentar salvaguardar el patrimoni fabril del barri, i encara demanen a l'Administració que la nau central no es destini a activitats privatives, perquè: «és un bé públic de la memòria i del present popular del barri que no es pot cedir a interessos restringits i que s'ha de destinar als usos que el veïnat decideixi mancomunadament».

Actualment hi ha vincles amb el sector públic, mitjançant contactes periòdics i a través de Barcelona Activa, el Servei d'Ocupació de Catalunya (SOC), la Direcció General d'Economia Social i Cooperativa i Treball Autònom de la Generalitat de Catalunya, diverses universitats, Barcelona Gestió Urbanística, SA (BAGURSA), el Departament d'Ensenyament, o el Patronat de l'Habitatge de l'Ajuntament.

No obstant això, tal com hem explicat abans, Can Batlló busca l'autonomia, de manera que la relació pel que fa al finançament que es rep de l'Administració aspira a un vincle de no dependència. Per aconseguir-ho, en comptes de recórrer a les subvencions habituals, que poden condicionar el projecte a l'existència d'aquests recursos, es busquen ajudes puntuals, per exemple per a les obres (restauració de l'Auditori i d'altres espais) o per als consums de serveis (aigua, llum, etc.).

Externalitats positives

Can Batlló constitueix un exemple d'equipament de gestió ciutadana capaç d'articular una veritable vida comunitària en el seu entorn. A més a més, suposa un espai d'experimentació per a l'economia social que troba un ecosistema favorable i posa en connexió, gairebé de forma natural, persones i recursos, a la manera d'un «viver» d'economia social.

És difícil quantificar el nombre d'activitats que s'hi fan, la quantitat de públic actiu que atreu, i els recursos i sabers que es posen en comú per al seu funcionament. Amb tot, el cert és que tots aquests actes, cursos i altres activitats es podrien fer d'una manera «professional», però a un cost molt elevat i sense

la capacitat de generar vincles de tipus comunitari ni xarxes de suport mutu, i sense l'aprenentatge col·lectiu que comporta el procés ni altres «externalitats socials» que l'acte de sostenir i gestionar Can Batlló produeix.

Can Batlló també suposa un experiment de creació i gestió comunitària de l'espai públic urbà, tant pel que fa als jardins, horts, carrers i espais del recinte, com a la seva capacitat d'intervenció en la producció de ciutat, la preservació del patrimoni industrial i de la memòria del barri i de la ciutat, que és un patrimoni «intangibles», tal com es pretenia fer al Centre de Documentació dels Moviments Socials.³⁴

Podem parlar de Can Batlló com un exercici col·lectiu d'urbanisme no mercantilitzat, el qual, mitjançant el seu desenvolupament, reinventa el «dret a la ciutat» en la Barcelona contemporània i crea espais transversals de vida, de treball i de cultura viva.

Sostenibilitat i reptes de futur

Els reptes de futur són aquells que provenen d'un espai viu en contínua tensió productiva amb l'entorn i la institució.

De vegades, els mètodes assemblearis de democràcia directa experimenten moments de baixa participació que dificulten el sosteniment de projectes de gran envergadura, encara que la implicació de les associacions del barri i el fet que l'entorn necessiti les activitats que s'hi duen a terme fan més difícil que la participació disminueixi.

En aquest sentit, com més gran sigui l'arrelament en el recinte d'activitats productives cooperatives, i com més autoocupació es produeixi, més probable serà el sosteniment econòmic i col·lectiu del projecte. Així, per exemple, la fusteria permet reparar les naus i construir mobiliari, però també pot esdevenir una possibilitat d'ocupació per a les persones que hi treballen.

Conclusions

- 1.** Ens trobem davant un procés d'innovació social capaç de generar comunitat, que articula elements de negociació amb la institució amb elements de desobediència civil per tal de donar una resposta a les demandes socials que ni el mercat ni l'Estat han sabut proporcionar.
- 2.** Aquest escenari està potenciat, a més, per un context de crisi en què, a causa d'una reducció de les possibilitats d'ocupació, les necessitats no satisfetes augmenten i el temps disponible, en molts casos, també. L'espai va ser conquerit mitjançant una lluita veïnal, però sense deixar totalment de banda la seva vinculació amb allò públic, ja que, en realitat, el que es reivindica és una redefinició d'allò públic a partir de l'autogestió democràtica d'un recurs; és a dir, del que aquí hem definit com a comuns.

³⁴ Vegeu, dins d'aquest capítol, l'apartat «Productes i serveis».

3. Can Batlló redissenya el concepte d'allò públic, atès que genera equipaments públics no gestionats per les institucions, però que no es desentenen d'allò comú. És més, ho conceptualitzem com un comú urbà, precisament perquè constitueix un exercici virtuós de gestió a partir d'espais de democràcia directa, amb un fort arrelament territorial, tant en l'entorn urbà, com en el compromís d'organitzacions i d'individus que

...estem parlant de Can Batlló com un espai d'autogovern col·lectiu molt compromès amb l'entorn i que genera beneficis col·lectius a partir de principis de justícia social.

viuen al territori. És a dir, estem parlant de Can Batlló com un espai d'autogovern col·lectiu molt compromès amb l'entorn i que genera beneficis col·lectius a partir de prin-

cipis de justícia social. La relació amb l'Administració no és de dependència, però tampoc es treballa ignorant-la: es produeix un reconeixement des del moment en què sorgeix un procés de reivindicacions per al recinte, però també per a l'entorn urbà en què s'ubica. A més, es reben recursos públics, però s'intenta no dependre d'ells. És a dir, Can Batlló, com a comú urbà, és un espai ni públic ni privat, amb un fort accent en les formes de governança democràtica i amb dinàmiques de generació de comunitat, que es regeix per uns límits, sistemes d'adscripció, normes i sistemes d'aplicació, com qualsevol altre comú.

4. Al mateix temps es planteja com generar recursos per al seu sosteniment com a projecte —autonomia en la gestió— i per al sosteniment econòmic d'algunes de les persones implicades amb l'objectiu d'augmentar-ne l'estabilitat. Això es fa mitjançant una aposta per l'economia social i cooperativa, que sempre es planteja des d'un retorn a l'ecosistema del qual formen part aquests processos d'emprenedoria col·lectiva.

5. Can Batlló està pensat com un model de gestió i administració alternatiu a la «cessió» d'espais públics a empreses privades, pràctica que en la última dècada ha anat guanyant pes i que no deixa de ser una manera «d'externalitzar» la gestió d'un recurs públic que normalment passa a mans privades i que sovint es regeix per criteris empresarials de rendibilitat, d'eficiència econòmica, i fins i tot de precarització de la mà d'obra. Aquests criteris són incapaços de produir un espai realment públic quan es pensa en la generació de comunitats, en especial de comunitats actives. Aquestes són les que han conquerit Can Batlló i les que li donen vida i el construeixen quotidianament.

6. Així, Can Batlló pot suposar un model alternatiu de gestió comunitària; fins i tot una alternativa a allò que es denomina «gestió ciutadana», que no es regeix necessàriament per principis de radicalitat democràtica ni de participació directa. Es pot entendre com un model reproduïble, capaç d'estendre's. Les externalitats de tipus social es multipliquen, ja que permet, no solament una forma de reconceptualització d'allò públic, sinó també de creació de ciutat, d'espai públic habitat —capaç de preservar, sens dubte, el patrimoni industrial del barri—, i d'aposta per exercir el «dret a la ciutat» de la ciutadania.

5.4. Cas d'estudi II: Ateneu Popular 9 Barris

Descripció

<<http://www.ateneu9b.net>>

L'Ateneu Popular 9 Barris és un centre sociocultural municipal que funciona d'acord amb el model de gestió comunitària. Entén la cultura com un instrument de transformació i cohesió socials, i permet incidir en l'entorn a través de propostes culturals i educatives. S'hi organitzen esdeveniments puntuals o festivals i cicles de música i d'arts escèniques, a més de xerrades i debats o activitats formatives, permanents i ocasionals. Destaca especialment en les arts circenses i n'és un referent internacional, tant pel que a la formació, com a les produccions.

Considera la gestió comunitària d'equipaments socioculturals públics com un dret de la societat civil, la qual ha de poder disposar de recursos i ampliar-los d'una manera independent i transparent, d'acord amb les institucions per garantir la participació real de la ciutadania. Per això, a més de basar-se en principis assemblearis i d'horitzontalitat, cedeix els seus espais a entitats del districte i de la ciutat en general perquè hi facin activitats. Atès que el seu objectiu és constituir-se com una eina d'intervenció política, l'arrelament territorial i comunitari és imprescindible, i per això manté forts vincles amb associacions i col·lectius, fonamentalment de l'entorn més immediat. A més, l'Ateneu Popular 9 Barris es concep com un connector entre la vida del districte i la resta de la ciutat, raó per la qual participa en xarxes d'espais o col·lectius més amplis —formals i informals— que entenen la cultura i la transformació social des de la mateixa perspectiva, o amb els quals es pot aliar en moments puntuals per a l'obtenció d'uns objectius concrets. A més de tenir un abast de barri i urbà, actua també a escala internacional, ja que participa en intercanvis educatius amb altres ciutats europees, sobretot pel que fa a la formació circense.

L'origen de l'Ateneu es remunta a l'ocupació veïnal, a finals de la dècada de 1970, d'una planta industrial que després va ser comprada i cedida per l'Ajuntament. L'ocupació era un acte de protesta contra la contaminació que produïa la planta, però també reivindicava un espai per al barri. En l'imaginari de les lluites veïnals, la demanda d'un ateneu popular estava vinculada amb els espais d'autoorganització obrera de la Segona República.

L'espai va ser adquirit per l'Ajuntament i es va convertir en un equipament municipal, però la gestió va continuar sent veïnal. La xarxa pública d'espais municipals que es va crear a la dècada de 1980 es va basar fonamentalment en aquest model, sobretot a escala de barri.

Segons la seva definició, les activitats educatives, culturals i els processos socials que es duen a terme a l'Ateneu es guien pels valors següents, recollits a la seva pàgina web <<http://www.ateneu9b.net/qui-som>>:

- *Democràcia/horitzontalitat: la gestió comunitària possibilita la participació directa dels veïns i veïnes en la presa de decisions referents a l'equipament. Per aquest motiu, el projecte Ateneu es dota dels espais i l'estructura organitzativa que permeten aquest funcionament democràtic (assemblea, comissions de treball, voluntariat...).*
- *Transparència: d'acord amb la voluntat de funcionament democràtic i la gestió de recursos públics, es fa necessària una gestió transparent. En aquest sentit, el conjunt de processos de decisió i acord són públics, oberts, i es retornen periòdicament a la comunitat en espais com ara les comissions o les assemblees.*
- *Dret a la cultura i accessibilitat: s'entén la cultura com a patrimoni comú i d'allò quotidià; la cultura com a expressió, relació, missatge, crítica i eina de transformació i canvi social. Per això s'entén el dret a la cultura com un dret fonamental que cal defensar des d'allò públic i comú. Això té efectes en la programació de l'Ateneu, en la política de preus i en el foment d'una cultura que no sigui exclusivista i exclouent, que no sigui indústria, ni mercat, ni producte, ni privilegi.*
- *Proximitat/territori: el projecte Ateneu neix de l'acció col·lectiva i reivindicativa dels veïns i veïnes de Nou Barris; per tant, com a resultat de la lluita d'un entorn perifèric a la gran ciutat. Aquest fet singular de l'Ateneu és també un eix bàsic de la seva activitat, pel que fa a la vinculació amb els processos organitzatius i socials que es produeixen en l'entorn més immediat. En aquest sentit, el projecte Ateneu està al servei de les iniciatives i propostes d'activitat de les entitats de Nou Barris i participa en diferents plataformes i coordinadores de territori (9B Acull, 9B Cabrejada, Coordinadora Cultural...).*
- *Autonomia: la independència del projecte és una de les bases més importants sobre la qual s'aixeca l'Ateneu. És la garant de la llibertat en la presa de decisions i en la gestió econòmica del projecte. Per això, només un 50 % del finançament total del projecte procedeix de subvencions de diferents administracions; l'altre 50 % és generat des del projecte mateix amb els recursos propis.*

Pel que fa als objectius:

- *En el terreny artístic, l'Ateneu Popular 9 Barris pretén potenciar la creació des d'una òptica no mercantilista i compromesa socialment, sempre des de la qualitat artística, amb especial cura i atenció a les disciplines vinculades amb el món del circ, del qual se sent part des de la seva creació.*
- *En l'àmbit de la programació i difusió cultural, l'Ateneu es compromet a acostar propostes als barris, a potenciar cultures emergents, i a afavorir l'exhibició de projectes culturals de territori i ciutat, mantenint l'equilibri entre programacions de diferents perfils i amb una política de preus adequada a cada espectacle.*

- *En el context socioeducatiu, afavoreix que es fomenti el compromís social i solidari entre la ciutadania i els seu esperit crític, mitjançant els valors i la formació que proporciona el Circ Social com a eina educativa, element definidor del projecte Ateneu des dels seus inicis.*
- *Com a part del teixit associatiu i dels moviments socials de Barcelona, l'Ateneu també donarà suport a propostes que enforteixin aquest vincle i que ajudin a tirar endavant projectes des d'un punt de vista transformador i solidari.*

Model organitzatiu i recursos emprats

L'Ateneu es regeix per l'associació Bidó de Nou Barris, integrada per un consell associatiu, triat per l'assemblea de socis i per diferents comissions de treball, en les quals poden col·laborar totes les persones interessades. S'intenta estimular la participació en les diverses comissions, les quals responen a diferents inquietuds, facetes i necessitats del projecte.

Actualment, els espais de participació i gestió es distribueixen en les comissions següents, estructurades per àrees temàtiques organitzatives:

- Assemblea de l'Ateneu
- Comissió Gestora / Bidó de Nou Barris, formada por persones voluntàries escollides per l'assemblea i personal assalariat
- Comissions de contingut
- Comissió Artística (treball al voltant del Circ d'Hivern i Combinats de Circ)
- Comissió de Programació (també comissió del Lokal de Risc, de Nou Barris Naits...)
- Comissió de Formació i Circ Social (també claustre, comissió d'alumnes, intercanvis...)
- Espai de Comunicació
- Comissió Tècnica (formada per tots els tècnics de so i llums de l'Ateneu)
- Associació de mares i pares d'alumnes

L'estructura de l'Ateneu se sosté mitjançant treball remunerat i voluntari. Pel que fa al treball remunerat, la plantilla està integrada per unes quaranta persones, entre treballadors fixos que mantenen la infraestructura (15) i professors contractats per obra (per exemple, a l'Escola Infantil i Juvenil de Circ), a més d'una borsa de treball discontinu per al personal tècnic (llums, so, muntatge, etc.).

Es treballa amb voluntaris, majoritàriament veïns de la zona, que participen activament en l'execució dels actes i les programacions; amb els formadors i els alumnes de les escoles i tallers; i també amb els pares dels infants i joves que participen en les activitats.

Es tracta de gestionar recursos públics a través, tant de persones assalariades, però que han adquirit un compromís especial amb els principis socials i democràtics del projecte, com de voluntaris, que compten amb diverses vies de participació, així com del treball extra dels tècnics que, per exemple, malgrat formar part d'una borsa de treball que els permet treballar per obra en els

esdeveniments que tenen lloc a l'Ateneu, també aporten un bon nombre d'hores extra com a part del seu compromís personal amb la proposta.

Pel que fa al funcionament i a la presa de decisions, existeix una doble estructura: la formada pels tècnics —la plantilla— i la de tipus associatiu. El que es busca és que totes dues intervinguin en l'execució i en la presa de decisions. L'estructura és flexible, de manera que si algú està interessat a participar-hi, se li proposa que formi part d'alguna de les comissions de treball. Respecte a les línies generals d'actuació, l'espai on es prenen les decisions globals del projecte és el de la gestora, que està formada per persones voluntàries i per treballadors, escollits per l'assemblea, que és un àmbit de participació més obert. No obstant això, a l'actualitat s'estan replantejant el seu funcionament per fer-lo més participatiu: ara com ara la proposta és que es pugui fer una reunió extraordinària de la gestora una vegada al mes, i que hi pugui assistir tothom que vulgui. També s'està proposant que en aquesta gestora hi participin totes les àrees de l'Ateneu: Coordinació, Producció, etc. La idea consisteix a actualitzar l'estructura també davant les mutacions del context i les influències externes que es reben pel fet de formar part d'un ecosistema associatiu i de barri. En aquest sentit, segons Xavi Urbano, treballador de l'Ateneu, això és conseqüència d'un clima en part lligat amb l'augment de la participació, i de la mutació del clima polític global com a resposta davant la crisi: un cert clima post-15-M.

Productes i serveis

1. Un dels eixos centrals del projecte és la programació i difusió cultural de manera continuada —música, teatre, xerrades, arts escèniques, etc.—, amb activitats que al llarg de l'any reuneixen més de 12.100 espectadors (la mitjana anual d'usuaris de l'equipament en els últims quatre anys és d'uns 25.800).

2. L'altre eix és la formació: l'Escola Infantil de Circ —16 professors treballen amb 95 nens i nenes cada trimestre— i l'Escola Juvenil de Circ —sis professors treballen amb uns vint alumnes cada trimestre—. A més, es duu a terme formació circense fora dels espais de l'Ateneu en escoles i casals, en entitats de barri, etc. El circ serveix també per treballar amb col·lectius que necessiten una atenció especial, com ara gent de la tercera edat i persones amb diversitat funcional. L'Ateneu compta també amb una escola permanent de formadors de circ social i fa tallers de circ específics.

Altres activitats de formació són les destinades a transmetre el coneixement en gestió comunitària d'equipaments (*know-how*): complements pedagògics, classes de màster, monogràfics en treball social, etc.

3. Quant a la cessió d'espais, l'Ateneu és un node important de la ciutat per a la realització d'activitats, sobretot de teatre i de gimnàs. A més de les sales habilitades per fer-hi activitats d'entitats del territori, també es fan servir la cafeteria, el vestíbul del teatre, el vestíbul i el carrer de l'Ateneu.

4. La cafeteria/restaurant no només contribueix a generar espais de trobada i sociabilitat, sinó que també col·labora amb entitats del territori que treballen en l'àmbit de la inserció sociolaboral de persones en risc d'exclusió (l'any passat, vuit persones van fer pràctiques amb els professionals de la cuina).

5. Com a part del programa de col·laboració amb Barcelona Activa, a l'Ateneu també es fan pràctiques formatives en altres espais.

6. Hi ha, a més a més, un catàleg d'activitats que es duen a terme de forma paral·lela al projecte de gestió de l'Ateneu: lloguer d'equips, producció d'espectacles, distribució d'espectacles de circ, servei de càtering (on s'inclouen els tallers o la formació que ja hem comentat). Totes aquestes activitats es realitzen d'acord amb els principis de l'economia social, i els beneficis obtinguts es destinen a generar recursos per a l'Ateneu mateix.

7. L'Ateneu disposa d'una biblioteca i una hemeroteca especialitzades en el projecte i en la història veïnal de Nou Barris. A més, proveeix d'accés a internet.

8. Les visites guiades, que tenen l'objectiu de donar a conèixer el projecte, són una activitat quotidiana: l'any passat se'n van fer un total de 532.

Relació amb els usuaris/consumidors/associats

L'Ateneu permet diversos nivells d'implicació en el projecte: des de formar part de l'estructura assembleària en alguna de les comissions, fins a participar en algun dels projectes de l'entorn que fan servir les instal·lacions, o en les xarxes veïnals i polítiques o de col·laboració del projecte, però també permet ser un simple usuari. No obstant això, la concepció del projecte com a «comunitari» —més que únicament de gestió de tipus empresarial com la que trobem en el règim de prestació de serveis— comporta un treball de tipus social que de vegades és difícil de quantificar, almenys en el vessant del treball que

L'Ateneu es concep com un projecte molt vinculat a les xarxes organitzades del territori, amb les quals treballa estretament.

podem definir com «de cohesió social». Davant la crisi, l'Ateneu, com altres espais socials, esdevé un espai que permet trobar-se amb altres persones que viuen una situació semblant i treballar col·lectivament. Formar part de

l'àmbit de l'Ateneu ajuda a construir una narració de vida i uns vincles que donen suport en moments difícils, sobretot pel que fa als joves del districte de Nou Barris, molt castigats per l'atur i la falta d'expectatives. Això s'aconsegueix, tant amb les activitats formals —com ara l'Escola de Circ—, com amb els espais de trobada informal, que també es regeixen per uns principis no mercantils i en els quals preval el «valor social». És a dir, l'Ateneu permet rebre l'ajuda que suposa trobar-se amb altres persones, o demanar-ne, per exemple, a l'hora d'imprimir un currículum, fer una sol·licitud per internet, etc.

A més a més, l'Ateneu es concep com un projecte molt vinculat a les xarxes organitzades del territori, amb les quals treballa estretament. És un univers col·lectiu que serveix, tant per a qüestions de tipus reivindicatiu, com per potenciar les activitats de les organitzacions.

Relació amb l'administració pública

Segons hem assenyalat abans, l'espai de l'Ateneu es regeix per un contracte de prestació indirecta de gestió de serveis públics amb la modalitat de gestió cívica. El seu finançament procedeix en un 50% de fons públics que provenen de diferents administracions —Ajuntament de Barcelona, Districte de Nou Barris, Institut de Cultura de Barcelona (ICUB), Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Ministerio de Cultura - Instituto Nacional de las Artes Escénicas y de la Música (INAEM)— i d'altres aportacions públiques (així com d'alguns fons privats). L'altre 50 % es finança mitjançant les activitats i la cartera de serveis pròpia.

L'Ateneu participa en la Plataforma de Gestió Ciutadana de Barcelona, que, com hem vist, constitueix un espai de posada en comú per als equipaments públics gestionats per entitats socials i que actualment tenen com a objectiu principal l'aprovació d'un marc normatiu per a aquest tipus de gestió.

Externalitats positives

A part del públic i dels milers d'espectadors que cada any passen per l'Ateneu, qui més s'implica en el projecte són unes cent cinquanta persones que participen d'una manera o una altra en l'estructura. Si també hi sumem les que hi tenen una relació indirecta a través de projectes que estan vinculats amb l'Ateneu d'una manera puntual però que no formen part del seu dia a dia —com ara els mitjans alternatius *La Directa* o *Diagonal*, les entitats locals, etc.—, l'àmbit d'influència del projecte s'amplia considerablement, encara que no sempre sigui visible mitjançant els indicadors habituals.

Com ja hem comentat, l'Ateneu també reforça el teixit associatiu del districte i dels moviments socials de Barcelona, i impulsa aquells projectes transformadors amb els quals comparteix objectius.

Quant a la generació de comunitat i de participació en xarxes, l'Ateneu acull en els seus espais les següents entitats del territori:

- Escola Antaviana
- Equip de Serveis Socials de Nou Barris: zona centre nord
- Institut La Guineueta - Cia. Desgarbo
- Casal de Barri de Verdum
- Programa de ràdio *L' hora L*, de Cadena Ser-Ràdio Barcelona
- Associació de Professionals de Circ de Catalunya (APCC)
- Fundació Pare Manel: Centre Obert Muntanyès
- Associació Grodema: Grup de Caminadors
- Associació d'Escola de Circ Rogelio Rivel
- Trobada de Plataformes Alternatives IES BCN - Congrés

- Escola de Cant Vocal Factory
- Centre d'Educació Especial Aspasim
- Projecte CirComunidad (Colòmbia)
- Grup de Foc de Nou Barris
- Cooperativa de consum ecològic Les Vinyes de Can Roqueta
- Grup de Percussió de Nou Barris
- Grup La Troca (mercat d'intercanvi de Nou Barris)
- Associació Educar en Família

Pel que fa als projectes d'inserció laboral, ha signat acords amb el Centre Cruïlla de Ciutat Meridiana, amb el programa «Tastet d'Oficis del Pla Comunitari de Roquetes» i amb la Fundació Adsis.

En l'àmbit de formació i de circ social, participa en la Taula de Prevenció i Mediació Comunitària del Pla Comunitari de Roquetes, la Taula de Franja del Pla Comunitari, i la Taula Socioeducativa del Pla Comunitari.

Amb relació a les xarxes, en l'àmbit de ciutat participa en la Plataforma de Gestió Ciutadana de Barcelona. A més, com hem assenyalat anteriorment, té afinitats amb diversos espais socials organitzats, tot i que les relacions no estan establertes d'una manera orgànica.

Quant a les xarxes a escala europea, fa intercanvis amb el projecte de dinamització infantil i juvenil del Circus Circuli de la Stuttgarter Jugendhaus d'Alemanya i forma part de la Xarxa Europea en Formació i Circ Social CARAVAN.

Sostenibilitat i reptes de futur

Respecte al finançament, gràcies a l'accés d'una manera diversificada a través de diverses administracions, com al fet que el 50 % provingui de recursos propis, els efectes de la crisi no posen en perill la sostenibilitat del projecte.

Com a projecte viu, un dels reptes consisteix a repensar l'estructura de participació a mesura que evoluciona. L'organització ha de ser prou elàstica per tal que, arribat el cas, es pugui replantejar segons els canvis d'escenari, les necessitats i demandes socials i l'entorn immediat. L'horitzontalitat i la democràcia directa són principis que s'han d'executar a la pràctica. Com ja hem comentat, la proliferació d'espais de participació i d'organitzacions dedicades a pal·liar les noves necessitats del districte que han aparegut com a conseqüència de l'empobriment col·lectiu desencadenat per la crisi ha provocat una interpel·lació a l'Ateneu que ha portat a un procés de revisió dels seus espais de participació per fer-los encara més amplis: per exemple, repensant la relació entre els treballadors —que acumulen informació i tenen més temps per dedicar al projecte— i els voluntaris, per tal de reduir l'esclatxa dels costos de participació i fer que la presa de decisions sigui més democràtica.

Conclusions

1. Accessibilitat/universalitat: tal com hem comprovat, l'Ateneu és un equipament obert pel fet que proporciona espais de socialització i participació —en la gestió, però també en l'àmbit polític— com a llocs on crear i compartir cultura. La cultura aquí és entesa com a patrimoni comú, expressió i eina crítica per a la transformació social, per la qual cosa es considera el dret a la cultura com un dret fonamental al qual s'ha de garantir l'accés: política de preus accessibles, activitats gratuïtes, defensa d'una cultura autònoma que es valoritza al marge del mercat, etc. D'altra banda, la forma de gestió de l'Ateneu posa les necessitats de la comunitat al centre, com a part d'un «univers col·lectiu», i està basada en forts vincles amb el teixit associatiu de l'entorn.

2. Democràcia directa i autodeterminació: l'Ateneu entén la gestió comunitària d'equipaments públics com un dret del conjunt de la societat de fer servir i compartir els recursos d'una manera independent per garantir la participació ciutadana. Per això es regeix per principis d'horitzontalitat i de democràcia directa —espais i estructura organitzativa oberta, eines assembleàries, etc.—, i tracta de replantejar-se contínuament les formes de presa de decisions col·lectives per adaptar-se a un entorn canviant i per impedir les esclertes de coneixement del projecte que provoquen diferències en la participació del veïnat respecte a la dels treballadors. L'objectiu consisteix a generar una estructura permeable que sigui capaç d'incorporar qualsevol membre de la comunitat en les estructures de gestió i de presa de decisions.

A més a més, es considera important la independència, tant econòmica —genera el 50 % de tots els recursos que necessita— com en les formes de governança.

3. Transparència: per poder funcionar d'una manera democràtica és imprescindible poder retre comptes i, a la vegada, facilitar la informació necessària perquè tothom pugui participar en igualtat de condicions. No obstant això, tots els acords són públics, oberts i hi ha un retorn periòdic a la comunitat en espais com ara les comissions o les assemblees.

4. Vincles territorials: segons hem vist, l'Ateneu es concep com un projecte molt vinculat a les xarxes organitzades del territori, que serveix com a «node» o punt de trobada d'un ecosistema de grups i organitzacions del barri. El fet de tenir com a objectiu constituir-se com a eina d'intervenció política fa imprescindible aquesta vinculació comunitària, raó per la qual participa també en diferents plataformes i coordinadores del territori (9B Acull, 9B Cabrejada, Coordinadora Cultural, etc.).

5. Retorn: la funció social més evident de l'Ateneu és la de constituir un espai de producció i difusió cultural pel qual passen milers d'espectadors, a més de les 150 persones que participen en l'estructura d'una manera o una altra.

Ara bé, hi ha tot un univers de relacions i d'externalitats socials que de vegades costa de concretar en termes quantitativs. La cultura aquí s'entén d'una

manera àmplia i s'impulsa i es valora al marge del mercat. Aquesta concepció posa al centre el seu paper com a cohesionadora social i com a vehicle per arribar a aquells joves en risc d'exclusió, però també com una forma d'apoderament de les comunitats per a la seva participació política en demandes socials més àmplies. Amb la crisi i l'empobriment generalitzat de l'entorn social, l'Ateneu és un espai de socialització important per a la comunitat que hi està vinculada. No obstant això, la concepció del projecte com a «comunitari» —més que únicament de gestió de tipus empresarial com la que trobem en el règim de prestació de serveis— comporta un treball de tipus social que de vegades és difícil de quantificar. Aquesta és la part «d'assistència social» d'un projecte, la tasca del qual adquireix més importància en moments de crisi, sobretot quan la taxa de desocupació juvenil és molt elevada. En aquest sentit, podríem dir que l'Ateneu proporciona espais de sociabilitat i activitats amb capacitat per atreure sectors socials en dificultats. Gràcies a això, s'evita que es «desconnectin» del sistema i disposen d'eines que els permeten mantenir-se actius i vinculats a processos d'aprenentatge i a processos polítics i culturals de tipus col·lectiu.

Aquests trets fan que l'Ateneu s'emmarqui perfectament en el que abans hem definit com a «gestió comunitària», fins i tot per davant de la definició de gestió ciutadana, sobretot pel fet que col·loca el benestar col·lectiu i de les persones per sobre de la maximització **de beneficis i, fins i tot, dels indicadors d'èxit en la gestió de tipus quantitatiu. Posar al centre la possibilitat de formar part de la transformació social és el que fa que l'Ateneu encaixi en el model de gestió comunitària:** entén els seus equipaments i serveis com a béns comuns de la població i no com a recursos propietat de l'Administració que el gestiona de forma «temporal»-. No obstant això, l'Ateneu és un projecte ampli en el qual estan involucrades moltes persones, i aquesta gran diversitat fa que no tothom l'entengui ni el faci servir de la mateixa manera, encara que es treballa per generar un sentit comú.

6. CONCLUSIONS

En aquesta recerca hem explicat com s'està produint un increment de les pràctiques col·lectives de provisió de drets que busquen donar respostes a problemes comuns i que no són gestionades directament ni per l'Administració pública ni per empreses privades. En molts casos són pràctiques que ja existien però que actualment adquireixen una nova visibilitat, que són potenciades per l'ús de les noves tecnologies, o que simplement s'expandeixen en augmentar les necessitats socials com a conseqüència de la crisi econòmica.

Aquestes experiències obren noves possibilitats per a les polítiques públiques concebudes des d'una òptica que va més enllà del mercat i del tipus d'organització social que produeix el capitalisme i que afecta directament el nostre temps de vida. Es tracta de noves mirades que contemplen les mutacions en el sistema econòmic i que entrellacen aquest temps de vida, creació, producció i elaboració de solucions col·lectives amb les qüestions de reproducció de la vida en un sentit ampli, tenint en compte també les necessitats culturals, afectives, etc. Per tant, el fet d'apostar per una millora de l'autonomia social en la cerca de solucions als problemes i a les necessitats humanes i socials redunda en la producció de coneixements, d'espais de socialització i de creació cultural que acaben alimentant el sistema econòmic de maneres insospitades però que, a més a més, posen al centre d'aquest sistema el desplegament de la vida humana en tota la seva potencialitat.

Les pràctiques de base ciutadana que hem recollit aquí comporten la creació o sosteniment de vincles comunitaris que a més han experimentat amb unes formes de gestió col·lectiva i democràtica de recursos comuns que sens dubte prefiguren noves formes de govern. Innovació social en tots els àmbits, però sobretot innovació política per inventar formes de govern o de cogovern

dels recursos comuns i també per defensar-los o ampliar-los quan calgui. Molts d'aquests espais o experiments suposen conquestes guanyades a l'Administració pública o a l'àmbit privat, o es confronten amb lògiques pròpies del mercat, i per fer-ho es constitueixen en fronts de defensa d'aquestes conquestes. En general, totes elles dialoguen amb l'Administració, i fins i tot les que tenen més vocació «d'autonomia» en un moment o un altre es troben confrontades amb els efectes de les polítiques que s'implementen.

Per tant, en aquest nou escenari, les administracions locals —i fins i tot el concepte d'allò públic— s'han de reinventar per trobar solucions conjuntes als reptes que sorgeixen d'aquest context. Si una resposta a la manca de recursos sembla ser la gestió comunitària, això necessàriament comporta un replantejament d'allò públic i accentua la necessitat que les administracions locals innovin en les seves formes d'intervenció i regulació.

El cas de Bolonya

Volem destacar l'exemple de l'alcaldia de Bolonya, atès que ha adoptat aquest enfocament i està implementant algunes iniciatives d'acord amb els seus principis, com ara el «Projecte per a la promoció de la ciutadania activa pels béns comuns», mitjançant el qual l'Administració col·labora amb projectes ciutadans de cura i gestió de comuns urbans a través d'un contracte específic que signa amb cadascuna de les iniciatives. Ara com ara ja s'han engegat més de noranta propostes d'aquest tipus.³⁵ Molts d'aquests projectes tenen a veure amb la cessió d'espais, però també s'estableixen una sèrie de facilitats i es proporcionen recursos per a les activitats que s'hi desenvolupen. Amb l'objectiu de dotar la proposta d'un marc general, s'ha generat una norma específica: el «Reglament de Bolonya de col·laboració pública sobre comuns urbans»,³⁶ una reglamentació que concep la ciutat com un ecosistema social col·laboratiu entre la ciutadania i el govern.

La col·laboració entre la ciutadania activa i l'Administració local és de tipus flexible. A més d'establir contractes específics per a cada proposta, i a partir del programa mateix per tal de facilitar la contractació, ja es disposa de tipologies de contractes típics en els quals s'han predefinit amb precisió supòsits, condicions i instruccions per portar-los endavant.

Aquests pactes de col·laboració preveuen diferents nivells d'intensitat de les intervencions: cessió/cura del bé comú d'una manera ocasional o temporal, però també constant i sense límit de temps, o la cogestió i l'actuació puntual per a la regeneració dels comuns urbans.

Les activitats que es duen a terme estan relacionades amb la cura, regeneració i cogestió d'espais públics o edificis, però també es preveu la promoció de la innovació social i la prestació de serveis de caràcter col·laboratiu: economia col·laborativa, cooperativisme, intercanvi comunitari, etc.

³⁵ La web <http://www.comune.Bologna.it/media/files/allegato_a_al_pg_n._1978852014.pdf> (en italià) recull un informe dels resultats dels dos primers anys d'implementació del programa.

³⁶ Es pot consultar a <<http://www.prototyping.es/procomun/cuidado-de-los-comunes-reglamento-de-bolonia-un-comentario>>.

6.1. Propostes generals

1. Adaptar una proposta com la de Bolonya a la normativa específica de Barcelona comportaria desenvolupar una reglamentació específica que servís de marc per a l'establiment de contractes entre la ciutadania i l'Ajuntament per a la cura d'un comú urbà. La col·laboració de la institució s'emmarcaria en les propostes següents:

a) Accedir als espais i equipaments i cedir-los mitjançant l'elaboració d'un contracte específic.

b) Proporcionar material de consum i préstecs d'equips en règim de cessió.

c) Facilitar assessorament a la ciutadania, a través d'empleats municipals, sobre l'elaboració del projecte subjecte a acord i la seva implementació.

d) Prestar ajuda econòmica per cobrir costos generats per la cura o la regeneració dels comuns urbans (vegeu l'article 24 del Reglament de Bolonya).

e) Formes de reconeixement del treball realitzat i tasques de comunicació i publicitat per assegurar-ne la visibilitat.

f) Simplificar els procediments administratius i facilitar els permisos relacionats amb les activitats necessàries per a l'autofinançament dels projectes (activitats culturals, venda, serveis de bar o cafeteria, etc.).

2. Adaptar la normativa pública per facilitar el desenvolupament de polítiques específiques de suport i impuls d'aquestes iniciatives, de manera que es puguin reduir les barreres existents. Algunes d'aquestes adaptacions podrien consistir a generar

Adaptar la normativa pública per facilitar el desenvolupament de polítiques específiques de suport i impuls d'aquestes iniciatives.

noves formes de contractació o de cessió dels espais necessaris per al seu desenvolupament (vegeu, per exemple, les demandes ja comentades de la Plataforma de Gestió Ciutadana de Barcelona). Seria interessant crear un règim especial de l'exercici econòmic, el qual es podria concretar en diverses mesures, com ara prioritzar la contractació amb l'Ajuntament de les empreses cooperatives, facilitar l'exempció d'impostos a aquest tipus d'iniciatives, etc.

3. També seria recomanable generar espais de trobada d'aquestes experiències que permetin la posada en comú de problemes conjunts i la cerca de solucions, tant en l'àmbit metropolità, com en el català o espanyol (per exemple, seminaris amb reunions privades i activitats públiques). A més, aquests espais haurien d'oferir la possibilitat d'interpel·lar l'Administració per generar propostes concretes pensades de manera col·legiada.

4. Les administracions locals han de ser conscients que aquestes experiències poden generar externalitats positives que rares vegades són quantificables en termes convencionals i que s'escapen dels indicadors d'avaluació convencionals: externalitats socials com ara la capacitat de generar vincles de tipus comunitari, o de generar xarxes d'ajuda mútua, l'aprenentatge col·lectiu i els coneixements que es produeixen en comú i que reverteixen en l'ecologia social en la qual es reproduïx l'experiència, els efectes de cohesió social que tenen per a les persones en risc d'exclusió, etc. Per a l'elaboració de noves formes d'avaluació d'aquestes experiències s'aconsella implementar metodologies de caràcter qualitatiu, amb eines que vénen de disciplines com l'antropologia i que proposen un treball de camp de caràcter participat. També es poden desenvolupar nous indicadors que s'inspirin, per exemple, en els principis de la Gestió Comunitària proposats per Font, Ojeda y Urbano (2015);³⁷ els «principis de disseny d'institucions comunals» d'Ostrom (1990),³⁸ i els principis recollits a la declaració de la Xarxa d'Economia Solidària³⁹ o de la Xarxa d'Economia Alternativa i Solidària.⁴⁰

5. Per tant, una tasca fonamental de l'Administració hauria de ser la de generar coneixement sobre aquests experiments per comprendre'n l'abast: finançar investigacions de tipus qualitatiu que puguin aprofundir en la seva explicació i amb capacitat de generar noves formes d'avaluació i nous indicadors. L'Ajuntament podria impulsar programes específics de recerca vinculats amb la universitat, a més d'organitzar formació pràctica i teòrica sobre la gestió compartida dels comuns. També podria implantar espais formatius en escoles i instituts, amb exercicis pràctics per a l'alumnat.⁴¹

6. Una tasca important, vinculada amb la darrera proposta, és la formació específica en comuns, tant del personal de l'Ajuntament —tècnics i gestors—, com dels ciutadans i ciutadanes que participen en alguna d'aquestes iniciatives o que estan interessats a engegar-ne alguna. També seria convenient pensar aquesta tasca formativa de manera que en els espais formatius coincidissin treballadors i ciutadania, perquè així s'enriquïren mútuament.

Tot seguit enumerem algunes recomanacions específiques per a cadascun dels blocs estudiats.

³⁷ Vegeu l'apartat 5.2.

³⁸ Vegeu l'apartat 2.2.

³⁹ Vegeu <<http://www.xes.cat/docpdf/xs0005.pdf>>.

⁴⁰ Vegeu <http://www.economiasolidaria.org/files/CARTA_ECONOMIA_SOLIDARIA_REAS.pdf>.

⁴¹ Vegeu, per exemple, el programa implementat a Bolonya: «Active Schools Network», <<http://www.labgov.it/activeschoolsnetwork/>>.

6.2. Propostes específiques

6.2.1. Xarxes d'intercanvi comunitari

Ja hem vist que els bancs de temps, les xarxes d'intercanvi de béns, serveis i coneixements, i el fenomen de les monedes socials i complementàries són iniciatives sorgides en l'àmbit comunitari que operen en l'esfera de la reciprocitat i que permeten accedir a recursos fora de l'intercanvi monetari. També hem vist que s'ha tractat d'impulsar-les com a part d'unes polítiques destinades a reduir les desigualtats de gènere provocades per la subordinació del temps reproductiu al temps del treball mercantil. En un moment de contracció de les economies familiars, les xarxes d'intercanvi poden esdevenir un mecanisme que resolgui les seves necessitats bàsiques sense que en cap cas substitueixin les tasques que ha de dur a terme l'Administració en la tutela dels drets de la ciutadania. Per tant, aquestes experiències poden esdevenir laboratoris de pràctiques de gestió comunitària, en una frontissa entre la gestió veïnal i l'Administració local, que assagin possibles models de disseny i gestió de noves polítiques públiques.

Recomanacions

1. Crear un Pla Metropolità de Foment de l'Autogestió per estimular el desenvolupament de les xarxes d'intercanvi comunitari. Caldria identificar iniciatives a les quals es pogués donar suport des de l'Administració local, i fomentar-ne la creació de noves. L'acció hauria d'estar destinada a compensar la desigualtat territorial i social i els diferents capitals culturals i socials que condicionen el sorgiment d'aquestes experiències, per tal de donar suport a aquells llocs on és més improbable que sorgeixin per si soles,⁴² sempre i quan aquestes polítiques no estiguin adreçades a substituir polítiques públiques de provisió de drets.
2. Sempre que s'impulsi aquest tipus de dinàmiques cal tenir en compte que moltes d'aquestes experiències que neixen de l'autogestió volen suport, però no volen ser fiscalitzades per l'Administració. Així, quan s'implanti un pla d'aquestes característiques, caldrà negociar amb cadascuna de les experiències segons el seu tarannà; per exemple, amb relació a la presència dels símbols de l'Ajuntament en els llocs o en les comunicacions públiques, ja que és una cosa que moltes d'aquestes iniciatives rebutgen.

Sobre els bancs de temps (BdT)

1. L'Administració s'ha de comprometre a promoure bancs de temps, però sempre des de l'aposta per l'autogestió. Si n'estimula la creació de nous mitjançant l'aportació de tècnics, hi hauria d'haver un pla que con-

⁴² Tal com ha posat de manifest una recerca recent —“Barris i Crisi” (IGOP)— sobre el valor del treball comunitari realitzat per les entitats i les administracions, hi ha zones de la ciutat que són menys proclius a produir experiències d'aquest tipus, perquè les persones que hi viuen no disposen de prou recursos, fonamentalment capital social i cultural.

templés substituir-los per voluntaris a mig termini, així com la intenció de generar grups interessats a tirar-los endavant. Es poden aportar eines, coneixements i infraestructures sense que s'arribi a tutelar completament el projecte. Per a la realització d'aquesta tasca seria preferible crear un òrgan de servei específic dins de l'estructura de l'Ajuntament que s'encarregués de les tasques de promoció, formació, publicitat, ajut en la creació d'espais de posada en comú, etc., i que estigués integrat pels bancs de temps mateix i connectat amb les seves necessitats.

2. Aconseguir que tots els bancs de temps tinguin la dotació tècnica necessària per desenvolupar la seva tasca, sobretot pel que fa a la connexió a internet, telèfon i un espai adequat. Respecte a l'espai, aquest pot ser compartit; de fet, caldria estimular també la seva connexió amb altres iniciatives socials que contribueixin a reforçar el teixit comunitari de la zona. És important que tinguin una ubicació que faci que siguin visibles i de fàcil accés. Si comparteixen espais amb serveis públics, s'ha d'intentar que no siguin serveis socials o que les activitats que s'hi duguin a terme no siguin incompatibles per horaris o perquè s'ofereixen serveis semblants. Els centres cívics i els casals de barri solen ser bones localitzacions, però no sempre. Han de reunir unes condicions mínimes; per exemple, uns horaris que siguin compatibles amb els horaris del grup que tira endavant la iniciativa. També han de disposar d'espais en nombre suficient i prou grans per fer-hi reunions, impartir-hi tallers, etc.

3. Proporcionar formació a les persones interessades a crear un nou banc de temps, que caldria pensar des de la col·laboració amb els bancs que ja hi ha; així, podrien «fer-hi pràctiques» o assistir a reunions on es discuteixin la metodologia o els problemes més comuns de les experiències. Respecte als ja existents, també és important oferir suport mitjançant formació. Seria bo iniciar un procés de consulta on ells mateixos puguin demanar les classes que necessiten (per exemple, eines de gestió assembleària o de mediació en conflictes de grup, etc.).

4. Facilitar suport a aquelles iniciatives que tenen com a objectiu impulsar espais de trobada entre les iniciatives que serveixen per teixir complexitats i formes de cooperació, articular demandes conjuntes o generar algun tipus de xarxa. En aquest sentit, l'Ajuntament hauria de portar un registre actualitzat dels bancs de temps —territorial i de comunitats pre-establertes— a fi i efecte de disposar d'una base de dades *on-line* que especifiqui on es troben i quins serveis proporcionen, a més de facilitar contactes a les iniciatives adreçades a generar espais de trobada entre les experiències.

5. Articular un programa en col·laboració amb la Regidoria de Joventut per tractar d'incorporar joves a aquestes iniciatives. Crear experiències formatives als instituts sobre bancs de temps i altres propostes d'economies comunitàries.

6. Seria important augmentar la visibilitat social dels bancs de temps a fi i efecte que la major part de la ciutadania els conegui. Llançar campanyes de comunicació que interpel·lin diferents grups d'edat. En general,

caldría proporcionar eines comunicatives i assessorament als bancs de temps perquè es donin a conèixer a cada barri: cartelleria, ús de xarxes socials, etc.

7. Proporcionar eines senzilles de gestió via web —preferiblement en programari lliure— o mitjançant plataformes digitals, així com la formació necessària per usar-les, tenint en compte la bretxa digital de les persones més grans perquè no esdevinguin una barrera per a elles. Encara que les trobades cara a cara són importants, caldría ajudar a simplificar els processos i recomanar que es faci així en les formacions per evitar que una burocràcia excessiva provoqui l'allunyament d'algunes persones (a més, aquesta pot ser una via d'entrada per als més joves).

8. Fer una anàlisi de quines són les necessitats específiques dels bancs de temps per ajudar-los a desenvolupar-se. Planejar intervencions específiques segons els barris i les necessitats concretes de les comunitats.

6.2.2. Consum col·laboratiu i economies comunitàries

El consum col·laboratiu és un concepte ampli que agrupa pràctiques i models de negoci basats en xarxes horitzontals. Compta amb la participació d'una comunitat de productors i/o consumidors i ha experimentat un important desplegament amb l'emergència de les noves tecnologies.

Aquestes noves pràctiques que posen l'accent en l'accés més que en la propietat, i que es donen en àmbits molt diversos —des de l'habitatge fins al transport—, es troben en un moment clau, ja que en moltes ocasions existeix un buit legal pel fet que són fenòmens nous. Les friccions més importants s'estan produint amb l'emergència de grans corporacions, com ara Uber o

Una economia dels comuns seria una forma de produir riquesa gestionada per una comunitat, d'acord amb uns criteris democràtics i d'autogestió, i capaç de generar un retorn social.

Airbnb, que han tingut la capacitat d'imposar-se com a models d'aquest tipus d'economia i que tenen forts impactes en les indústries existents, en l'organització del treball i en els drets laborals, fins al punt que se les ha acusat d'evitar el pagament

d'impostos. Els investigadors han apuntat que la clau que permet comprendre l'aspecte «col·laboratiu» d'aquest tipus de models de negoci és el retorn social que generen a les ciutats o comunitats en què es produeixen.

En aquest sentit, es contraposa al model hegemònic de l'economia col·laborativa el concepte d'economia comunitària pensat des de la teoria dels comuns. Una economia dels comuns seria una forma de produir riquesa gestionada per una comunitat, d'acord amb uns criteris democràtics i d'autogestió, i capaç de generar un retorn social. Com ja hem comentat, aquestes economies comunitàries es basen en els principis postulats per l'economia social i solidària.

El cas d'estudi proposat aquí —les cooperatives de cessió d'ús en l'àmbit de l'habitatge— constitueix un exemple d'economia comunitària perquè experi-

menten amb una manera de proveir una necessitat bàsica de forma alternativa al mercat i a l'àmbit públic. També promou l'ús en comptes de la propietat, encara que en aquest cas parlem d'una escala més petita que la de les grans empreses i que, a més a més, no necessita cap plataforma digital, encara que es podria pensar un salt d'escala a partir d'aquestes variables.

Recomanacions generals

En general, i per a les economies comunitàries, **destinar recursos a promoure l'economia cooperativa i solidària i a donar-li suport**. En el document *Cap a la democràcia municipal*, la Xarxa d'Economia Solidària de Catalunya (XES) proposa algunes mesures destacables que resumim tot seguit:

- 1.** Crear espais de deliberació i decisió dins l'arquitectura institucional de l'Ajuntament, com ara un Consell Local de l'Economia Social i Solidària, «integrat pels diferents departaments de l'Administració local, el conjunt de les iniciatives de l'ESS locals o sectorials, així com per les entitats veïnals, culturals o educatives» amb l'objectiu principal de «promoure polítiques socials, econòmiques i culturals a escala local des del paradigma de la concertació publicocooperativa-comunitaria».⁴³
- 2.** Crear una Agència de Desenvolupament Local orientada a transversalitzar l'economia social i solidària: implantar un Pla Director i els seus programes, promoure la participació ciutadana, obrir un registre d'iniciatives socioeconòmiques locals i coordinar-se amb les altres agències públiques.
- 3.** Habilitar una seu per a l'agència, oferir atenció al públic, desenvolupar-hi els seus programes formatius i habilitar-hi espais com a viviers de projectes cooperatius.
- 4.** Oferir el patrimoni públic a aquestes iniciatives, mitjançant la cessió d'infraestructures públiques. Impulsar la recuperació, restauració i manteniment de l'antic patrimoni cooperatiu i associatiu local per a la titularitat pública.
- 5.** Impulsar programes específics centrats en l'assessorament, la formació i l'acompanyament de noves iniciatives socioeconòmiques que generin una ocupació digna i sostenible (i, hi afegiríem, que ajudin a preservar-ne els béns comuns). Els programes formatius hauran de tenir un vessant de capacitació tècnica i administrativa (gestió econòmica, financeria, comercial, laboral...) i un d'educació en valors i pràctiques cooperatives. Per a REAS EUSKADI,⁴⁴ l'impuls a les empreses d'economia social i solidària s'hauria de fer prioritàriament en sectors molt precaritzats (cures, gestió de residus, etc.).

⁴³ Per veure el document complet, consulteu <<http://www.xes.cat/docpdf/xsd1073.pdf>>.

⁴⁴ Vegeu <http://www.economiasolidaria.org/redes/reas_euskadi>

6. Promoure la creació de fons col·lectius de crèdit, coordinats amb les entitats del sistema de finances ètiques de l'economia social i solidària, crear incentius fiscals i impulsar la implicació democràtica dels estalviadors locals en l'organització de les ajudes financeres, dels microcrèdits, etc., respecte al teixit socioeconòmic local.

7. Impulsar un mercat social local, fomentar la densitat dels intercanvis i la intercooperació entre projectes de l'ESS, organitzar fires locals i comarcals, mercats locals, incentivar la creació de cooperatives de segon grau, centrals conjuntes d'abastiments, districtes cooperatius, etc.

8. Condicionar la contractació municipal a criteris de justícia social i ambiental, com ara l'aplicació de clàusules socials i ambientals en tots els contractes, inclosos els contractes de menor quantia, que són els més nombrosos, i atorgar un pes més significatiu a aquest fet en els processos de licitació. O ampliar l'abast —especialment en els àmbits laborals— dels principis d'igualtat entre homes i dones i de diversitat funcional, exigint uns mínims a les empreses licitadores.

9. Ajudar a la recuperació d'empreses privades en crisi per part dels treballadors i treballadores, mitjançant les empreses d'economia solidària i cooperatives de treball associat.

10. Pel que fa a la gestió dels béns i serveis que no puguin ser municipalitzats, cal impulsar la cooperativització en aquest àmbit, com ara la gestió de residus, la gestió forestal, les energies renovables, l'aigua, les tasques de cura, els serveis alimentaris en equipaments municipals, l'obra pública, etc.

11. Adherir-se a la proposta energètica municipalista de la Xarxa per la Sobirania Energètica i a la Carta per a una sobirania alimentària des dels nostres municipis.

12. Establir una gestió comunitària de l'espai públic digital: foment d'usos socials, cooperatius i col·laboratius de les TIC, ús exclusiu i didàctic de programari i maquinari obert/lliure, etc.

13. Crear un relat sobre la transformació socioeconòmica dels municipis. Realitzar mapeigs d'iniciatives, elaborar guies per a l'impuls de polítiques de promoció socioeconòmica, recuperar la memòria cooperativa local, fomentar la participació veïnal en els pressupostos municipals, augmentar la presència en els nomenclàtors d'institucions i persones vinculades al cooperativisme, fomentar recerques i congressos sobre l'economia social i solidària local, etc.

De les propostes de la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya (FCTC)⁴⁵ podríem destacar:

⁴⁵ Vegeu <<http://www.cooperativest treball.coop/>>.

1. Afavorir la relació entre universitats i cooperatives per transferir coneixements a partir de programes de pràctiques, borses de treball, etc.
2. Facilitar que les cooperatives es presentin a processos de contractació pública internacional i rebin finançament de la Unió Europea.

Recomanacions quant a les cooperatives d'habitatge

En general, cal identificar experiències que es regeixin pels paràmetres de **l'economia comunitària i que puguin rebre suport per part de l'Administració local**, com en el cas de La Borda. És a dir, cal promoure el lloguer social i l'habitatge en règim cooperatiu:

1. En el cas concret dels models en Règim de Cessió d'Ús (RCU) per a la creació d'habitatge, el suport es pot materialitzar mitjançant la cessió de terrenys i d'edificis públics o de terrenys en desús durant un temps determinat, o donant suport a l'accés al crèdit i facilitant els processos administratius necessaris.
2. Exercir la intermediació amb els propietaris de finques en règim de propietat vertical per fomentar el règim cooperatiu.
3. Reservar, en els nous desenvolupaments urbanístics, una part del nou sostre per a habitatge de lloguer social o en règim cooperatiu.

6.2.3. Sistemes de gestió ciutadana i comunitària

En els últims temps s'han multiplicat les experiències de gestió ciutadana d'espais, on un equipament de titularitat municipal és gestionat per una associació implicada en el teixit associatiu del territori. Això s'està fent des dels anys setanta amb espais com ara l'Ateneu Popular 9 Barris, però també amb noves experiències, com la del Pla BUIITS, on se cedeixen solars en desús per a períodes de temps determinats.

Molts dels centres cívics municipals han estat cedits a empreses privades en règim d'externalització i es regeixen pels paràmetres i els protocols d'aquesta explotació privada: rendibilitat, eficiència econòmica i precarització de la mà d'obra. Enfront d'aquest model, han augmentat les demandes per a la gestió comunitària, entesa com aquella emmarcada en els principis de l'Economia Social i Solidària (ESS). Tal com hem explicat, el marc de l'ESS col·loca al centre el benestar de les persones i no la maximització de beneficis, i considera que els processos de producció, distribució i consum han de revertir en la millora de la qualitat de vida de la comunitat.

Recomanacions

1. Elaborar una normativa pròpia per a la cessió d'espais, segons les reivindicacions de la Plataforma de Gestió Ciutadana de Barcelona, o segons el model de Bolonya ja esmentat.

2. Impulsar la cessió prioritària dels béns públics a entitats socials arrelades al territori de caràcter no empresarial que puguin desenvolupar iniciatives d'autoorganització veïnal i que es recolzin en els principis de l'ESS i, per tant, en l'eix de la transformació social com a proposta política d'apoderament de les comunitats. En aquest sentit, es podria oferir suport a la generació de cooperatives vinculades a aquests espais per tal de dotar-les de més estabilitat.

3. Crear una nova bateria d'indicadors d'avaluació en col·laboració amb les iniciatives pròpies segons els principis ja esmentats, com ara els de l'economia social i solidària.

7. LLISTAT DE PERSONES ENTREVISTADES

Per a l'elaboració d'aquest dossier s'ha entrevistat les persones següents:

- Álvaro Porro: revista *Opcions*, projecte espai formatiu estArter.
- Xavier Urbano: Ateneu 9 Barris.
- Joan M. Gual: ha redactat el cas d'estudi de la cooperativa La Borda.
- Miquel Reñé: Àrea de Participació d'Habitat Urbà (Ajuntament de Barcelona).
- Laia Torras: Àrea de Participació d'Habitat Urbà (Ajuntament de Barcelona).
- Lluís Coromines: col·laborador del Programa Temps i Qualitat de Vida, especialista en bancs de temps.
- Guillermo Rojo: : Xarxa d'Economia Solidària de Catalunya (XES) i Espai Germanetes.
- Helena Cruz: Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), Institut de Govern i Polítiques Públiques (IGOP).
- Laia Forné Aguirre: Assessora de la Regidoria de Participació i Territori (Ajuntament de Barcelona)

8. BIBLIOGRAFIA

ARIAS, A. (2015): «Tú a Boston y yo a Airbnb. Un análisis urbanístico de Barcelona», blog *on-line*: La trama urbana (22 de gener).

AJUNTAMENT DE BARCELONA. ACCIÓ SOCIAL I CIUTADANIA (2009): *Barcelona per l'acció comunitària. Guia de xarxes d'intercanvi solidari*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

BAUWENS, M. (2012): «The 'welfare state' is dead -long live the 'partner state'?», Al-Jazeera (15 de març).

BOTSMAN, R. i ROGERS, R. (2010): *What's Mine is Yours: The Rise of Collaborative Consumption*. Nova York: Harper Business.

CAÑIGUERAL, A. (2014): *Vivir mejor con menos*. Barcelona: Conecta.

CONSELL DE LISBOA (març del 2000): *El Consejo Europeo extraordinario de Lisboa: hacia la Europa de la innovación y el conocimiento* <http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/general_fr/amework/c10241_es.htm>.

ETXEZARRETA E., GURIDI L. i PÉREZ J. C. (2008): *¿De qué hablamos cuando hablamos de Economía Social y Solidaria? Concepto y nociones afines* <<http://www.vipp.es/biblioteca/items/show/209>>.

EUROPEAN COMMISSION (2010): *This is European Social Innovation* <http://ec.europa.eu/enterprise/flipbook/social_innovation>.

FONT, OJEDA i URBANO (2015): «La gestió comunitària dins l'economia social i solidària». *Nativa online* (3 de març).

GUÉRIN, S. (2010): *De l'Etat-providence à l'Etat accompagnant*. Michalon éditions.

HARDIN, GARRET (1968): «The Tragedy of the Commons», a *Science*, núm. 13, vol. 162, núm. 3859, pàgs. 1243-1248, <<http://www.sciencemag.org/content/162/3859/1243.full>>.

HARVEY, DAVID (2007): «Espacios del capital: hacia una geografía crítica». Madrid: Ediciones Akal.

HUERTAS CLAVERÍA, J. M. i FABRE, J. (1976): *Tots els barris de Barcelona*. Barcelona: Edicions 62.

KALLIS, G. (2014): «AirBnb: alquilar no es compartir». *Periódico Diagonal* (27 de novembre), <<https://www.diagonalperiodico.net/la-plaza/24836-airbnb-alquilar-no-es-compartir.html>>.

LA CIUTAT INVISIBLE (2012): *Les cooperatives obreres de Sants*. Barcelona: La ciutat invisible (2012).

LA CIUTAT INVISIBLE (2015): *Un barri fet a cops de cooperació. El cooperativisme obrer al Poble Nou*. Barcelona: La ciutat invisible.

LEADBEATER, C. W.: (1997) *The Rise of the Social Entrepreneur*. NESTA.

MOROZOV, E. (2014): «La tecnología que nos aísla». *El País* (4 d'octubre) <http://elpais.com/elpais/2014/10/03/opinion/1412336783_752251.html>.

MURRAY, R., CAULIER-GRICE, J. i MULGAN, G. (2010): *The Open Book of Social Innovation*, <<http://www.nesta.org.uk/publications/open-book-social-innovation>>. NESTA.

NOZICK, R. (1988): *Anarquía, estado y utopía*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica.

OSTROM, E. (1990): *Governing the Commons*. Cambridge University Press.

OSTROM, E. i HESS Eds. (2007): *Understanding Knowledge as a Commons: From Theory to Practice*. MIT Press.

OUISHARE (2014): *About the collaborative economy*, <http://www.ouishare.net/en/about/collaborative_economy>.

PÉREZ, B. (març 2015): entrevista a Rafa Juncadella, «Veo alumnos recoger cosas del contenedor», *El Periódico de Catalunya*, <<http://www.elperiodico.com/es/noticias/nou-barris/rafa-juncadella-maestro-veo-alumnos-recoger-cosas-del-contenedor-4005965>>.

PLATAFORMA D'ENTITATS PER A LA GESTIÓ CÍMICA (2011) *La gestió ciutadana d'equipaments públics*, II Congrés d'Associacions de Barcelona (ponència).
PLATAFORMA GESTIÓ CIUTADANA (2012): *Presentació PLATAFORMA GESTIÓ CIUTADANA*, document en PDF no publicat, Barcelona.

PRATS M. (1998): «Temps de la vida quotidiana i acció política», *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 46, vol XIII.

SCHUMPETER, J. A. (1974): *The Theory of Economic Development*. Londres: Transaction Publishers.

STANDING, G. (2014): *Precariado. Una carta de derechos*. Madrid: Capitán Swing.

SUBIRATS, J. (2014): *Otra sociedad, ¿otra política? De «no nos representan» a la democracia de lo común*. Barcelona: Icaria Editorial.

REVISTA OPCIONES, NÚM. 48: *Consumo colaborativo: compartamos, ¡pero bien!*

TORNS, T. (2001): «¿Para qué un banco de tiempo?», a *Mientras Tanto*, (82), 117-125.

RESUMEN

La presente investigación analiza diversas instituciones de base comunitaria —creadas para hacer frente a la crisis o basadas en prácticas mutualistas pre-existentes— que organizan el tiempo y las tareas de producción de formas alternativas a las hegemónicas. Tales formas de organización combinan la solidaridad, el empoderamiento político y el uso sostenible de los recursos urbanos para dar respuestas creativas a los efectos y retos de la actual crisis sistémica. Tras analizar algunos casos de estudio, presentamos un conjunto de propuestas con el fin de contribuir al fomento de las prácticas cooperativas en las distintas áreas que conforman el contexto urbano.

El foco de atención se centra en los bienes comunes: recursos gestionados comunitariamente de acuerdo con principios democráticos. Las prácticas de base ciudadana conllevan el surgimiento de nuevos vínculos comunitarios, o la potenciación de otros ya existentes, que favorecen la gestión de los recursos necesarios para el sostenimiento de la vida. Las prácticas de gestión colectiva dan respuesta a demandas sociales que ni el mercado hegemónico ni el Estado existente han sabido satisfacer, y para ello experimentan con nuevas formas de democracia directa.

A partir de una teoría de los comunes, formulamos varias propuestas para una agenda de políticas públicas locales. Confiamos en que las mismas contengan el germen de una nueva forma de entender el papel de lo público tomando como base la colaboración con las comunidades organizadas.

Estos tres elementos —los bienes comunes como factor central en un cambio de época, el reto político que supone la gestión comunitaria y el consiguiente rediseño de lo público— conllevan una serie de cambios en la organización social y en la gestión del tiempo de la vida cotidiana. Los usos sociales del

tiempo constituyen un tema fundamental y son una consecuencia continua de la experimentación con formas alternativas —aunque minoritarias— de producción, gestión, provisión o distribución de recursos mediante dinámicas de colectivización. De ahí que el aumento experimentado por las formas de valorización comunitaria del tiempo (tal y como sucede con los bancos del tiempo) contribuya a desmercantilizar tareas y servicios, al tiempo que disuelve la división de los tiempos para la producción y la de los tiempos para la reproducción social.

SUMMARY

This research proposes the analysis of community-based institutions that, either in response to the economic crisis or alternatively, based on pre-existing mutualist practices, organise time and production tasks in ways alternative to those of the mainstream. Putting these forms of organisation into practice means combining solidarity, political empowerment and the sustainable use of urban resources to produce creative responses to the effects and challenges of the current systemic crisis. Based on an analysis of a selection of case studies, we present a set of proposals with the aim of helping to encourage cooperative practices in different areas that make up the urban context.

Our aim is to place the focus of attention on common assets: resources managed at community level under democratic principles. These practices with a civic basis lead to the emergence of new community bonds or the strengthening of those that already exist and that favour the management of resources necessary to sustain life. These collective management practices provide a response to social demands that neither the mainstream market nor the existing state have known how to tackle, and they do so by experimenting with new forms of direct democracy.

Based on a theory of commons, we will put forward proposals for an agenda of local public policies that we hope contain the germ of a new way of understanding the role of what is public on the basis of collaboration with organised communities.

These three elements – common assets as a central factor in the change of era, the political challenge underlying community management and the consequent redesigning of what is public –represent changes in the social organisation and time management of everyday life. The social uses of time is a

subject of capital importance and we will find that it is a continual consequence of experimentation with alternative – although minority – forms of production, management, provision and distribution of resources under collectivisation dynamics. This encourages growth in the ways in which the community attaches value to time (as occurs with time banks), while decommodifying jobs and services and simultaneously dissolving the division between time for production and time for social reproduction.

